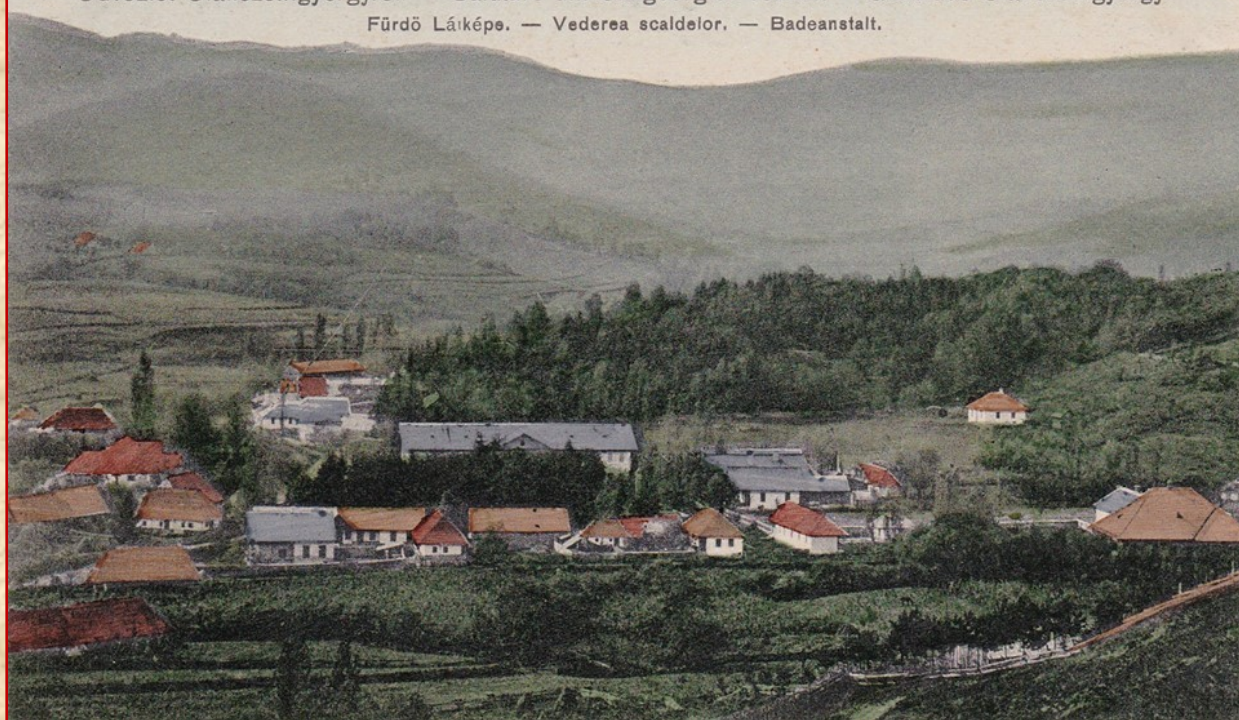

PISANII SÂNGEORZENE

Üdvözlét Oláhszentgyörgyről. — Salutare din Sângeorgiul-român. — Gruß aus Oláhszentgyörgy.
Füüdö Lááképe. — Vederea scaldelor. — Badeanstalt.

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -
ANUL VIII, NR. 3(79), MARTIE 2019

Sângeorz-băi

Vila Dr. Scridon villa

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL VIII, NR. 3(79), MARTIE 2019

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor **FLORIN HODOROGA**
teolog **ALEXANDRU DĂRĂBAN**

REDACȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
aldaraban57@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniiisang.wordpress.com>

Coperta 1: Stațiunea Sângeorzului din alte vremuri

Coperta 2: Stațiunea Sângeorzului din alte vremuri

Coperta 3: Stațiunea Sângeorzului în vremuri apuse

Coperta 4: Stațiunea Sângeorzului din alte vremuri

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), Facebook (Vicariatul greco-catolic Năsăud, Leon Prădan, Cornel Rusan, Iosif Ciunterei, Liceul „Solomon Haliță” Sângeorz-Băi), Centrul Cultural „Iustin Sohorca” Sângeorz-Băi, colecția personală a artistului Maxim Dumitraș

Cuprins

CUPRINS.....5

RESTITUIRI

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI, *Încă o injurie pentru români*.....7

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

PR. IOAN LUPAȘ, *Destituirea unui episcop român din Ardeal la anul 1574*.....11

ALEXANDRU DĂRĂBAN, *Tractul Bistriței într-un Șematism Ortodox din Ungaria și Transilvania pe anul 1914*.....15

Corespondență particulară – Sant-Georgiu, 9 februarie.....19

Vilegiatură – Sângeorz-Băi.....21

ALEXANDRU DĂRĂBAN, *SSolomon Haliță și unificarea învățământului după Marea Unire*.....22

Solul Consiliului Național Român la guvernul din Iași.....24

MILU MĂLIN, *Dr. Laurențiu Oanea – Din activitatea de parlamentar interbelic*.....27

DORIN DOLOGA, *Situația agricolă a localității Sângeorz-Băi în perioada 1926-1927*.....31

DIN GRANIȚĂ

Conspect statistic sanitar pe 1879 din cercul Rodnei al comitatului Bistrița-Năsăud.....34

OCTAVIAN LUNGU, *Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud*.....37

VIRGIL ȘOTROPA, *Amintiri și impresii*.....49

Răsunetul graniței.....52

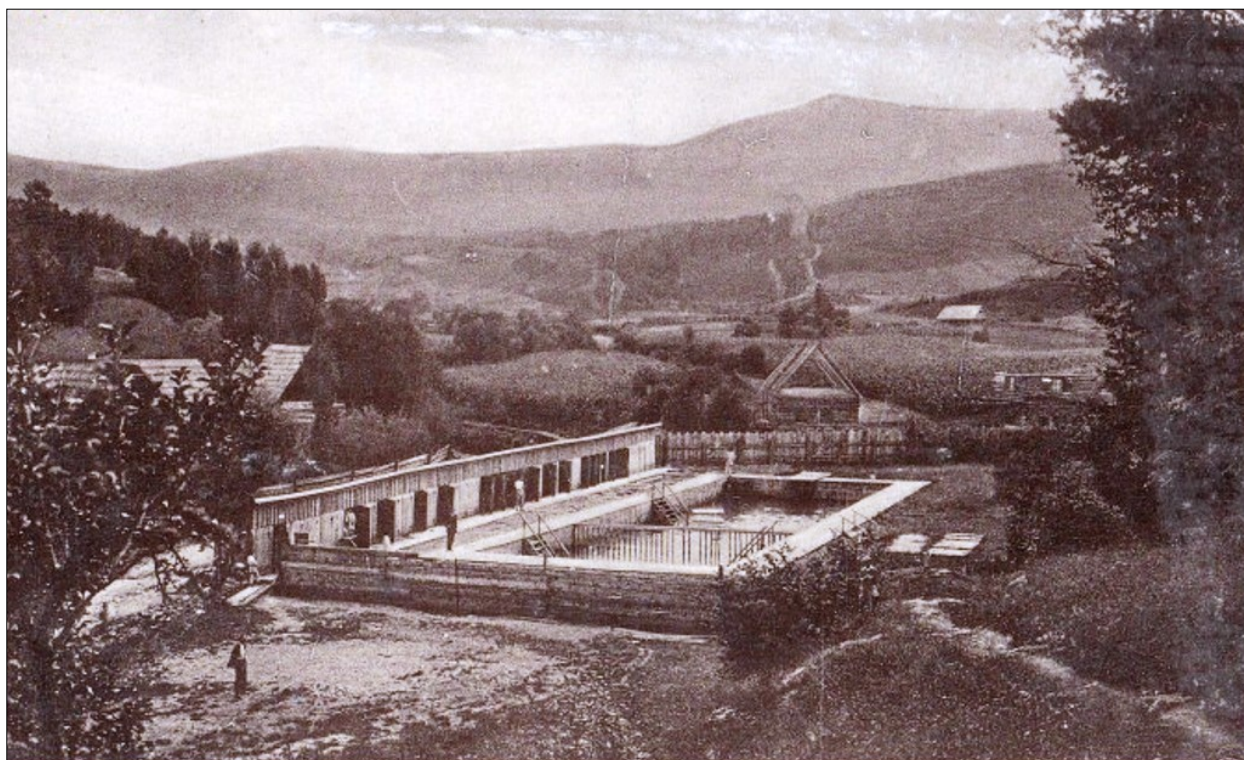
RECENZIE

PR. MAXIM (IULIU-MARIUS) MORARIU, *Dr. Laurențiu Oanea, Unirea de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918, ediție îngrijită de Felicia Aneta Oarcea, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2018*.....56

TRADIȚII

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI – *culegător de folclor*.....58

Descântec din Ardeal.....63

Băile Sângeorz, jud. Năsăud Ved. generală a plajei — Generalansicht des Strandes — A strand látképe

RESTITUIRI

ÎNCĂ O INJURIE PENTRU ROMÂNI

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

În mijlocul luptelor de toată culoarea ce ocupa orizontul european, acum când toate popoarele tind spre libertate, nedependența de alte popoare, spre a-și asigura viața națională, pentru a cărei securitate își prestează toate puterile și sacrificiile; când teoria renumitului naturalist englez Darwin, adică teoria luptei pentru existență, observată și acceptată pentru lumea organică – se poate aplica și la frecările și diferitele lupte de naționalitate, ce se poartă cu atâta înverșunare din un colț al Europei până în celălalt; - acum e datoria sacră și pentru noi românii a ne lupta cu asemenea energie, cu asemenea curaj și rezoluție; a ne încorda și noi puterile pentru eluptarea și triumful aspirațiilor nobile; iar mai întâi de toate suntem datori a ne câștiga teren de luptă pe toate căile posibile, cu cuvântul, cu pana și cu toate mijloacele disponibile; suntem datori a ne apăra onoarea, demnitatea numelui nostru și al caracterului național al poporului nostru; suntem datori a apăra adevărata noastră cauză, a o introduce și familiariza prin toate unghiurile lumii civilizate; a nu lăsa falsificarea, înnegrirea și profanarea scumpului nostru nume, nici informațiile sinistre și încornurate, ci din contră a-l combate și respinge din toate puterile. Suntem datori a ne interesa de toate ce se tratează despre noi și cauza noastră și a controla pe cei ce dau Europei informații despre noi, cu un cuvânt a lua notițe despre toate ce se scriu despre noi, cu atât mai vârtos, pentru că știm cum s-au îndătinat a ne descrie străinii, cu ce culori sunt deprinși românii din Orient înaintea lumii de penele năzdrăvanilor C. Boner, Wattenbach și alții de calibrul lor.

Renumiții călători de prin pământul românesc ce își iau osteneala a și comunica interesantele lor suvenire de călătorie în lume, în care tratează despre poporul românesc, despre datinile și caracterul lui național, - nu numai că nici se apropia de calitățile ce necondiționat sunt necesare pentru un scriitor conștiincios, neavând cunoștința limbii, care e

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

unica perspectivă, singurul barometru cu care se pot examina datinile și caracterul unui popor și care altcum îi compun tezaurul cel mai prețios, esențialele criterii ale vitalității sale; ci dezbrăcându-se de judecata logică și dreaptă, se lasă a se informa de cei mai conjurați inamici ai naționalității noastre, care seduși de pasiuni, maliție și invidie națională, nu cruța a ne deprinde cu culorile cele mai negre, a ne înfiera de barbari, hoți, tăciunari și altele, cum le vine gura numai.

Astfel informați, acei scriitori, dezbrăcați chiar de cămașa adevărului și a demnității unui scriitor, se demit până a scrie cele mai grosolane minciuni și invective, nu se sfiesc a ne ataca ceea ce avem mai scump, onoarea, numele și caracterului nostru național, deportretizându-se în fața lumii de poporul cel mai barbar asemenea celor din Siberia și deșerturile Africii.

Știm cum fură neteziți românii din Transilvania de englezul C. Boner; știm asemenea cât de dulce și grasă fu plăcinta ce a căpătat-o tot acea nefericită parte a României nu de mult timp de la profesorul de Heidelberg, Wattenbach; tot cam asemenea au scris Gustav Rasch în ziarul de aici „Tages-Post” despre frații din România liberă.

Numai nepoții marelui Ștefan mai rămăsese nefotografiați de atelierele șvăbești, numai fiii Bucovinei rămaseră neînnegriți. Inamicii noștri însă s-au îngrijit ca și acea provincie română să-și capete plăcinta sa; și încă cât de bună, cu care îi onorează ziarul săptămânal de Lipsa, „Die Grenzboten” nr. 12.

Nu voi[esc] d-le redactor! Să analizez în detaliu acele „impresii de călătorie” atât de minunate – după cum e intitulat articolul din chestiune, ce conține mai bine de 6 foi, - neavând cunoștință mai de aproape a acelei părăsite – provincie română, a datinilor și caracterului special al nepoților lui Ștefan marele. Mă voi mărgini extrăgând câteva notițe mai importante, din acele faimoase impresii a le recomanda și a le lăsa fraților din Bucovina spre o mai de-aproape analizare. Cred că o pană dibace a unui bucovinean nu va lipsi spre a astrânge pe respectivul mameluc a se ascunde mai tare, decât unde este ascuns, sub masca anonimității, ca răsărind soarele adevărului peste fătul său, să-l cunoască și pe el lumea și să-i admise geniul născocitor de neadevăruri.

Să trec dară la obiect...

Faimosul nostru călător, după ce descrie frumusețea romantică și pitorească a Bucovinei, asemenea fertilitatea pământului ei cu a Egiptului, apoi fizionomia rutenească a țării – trece la capitala Cernăuți, metropola Bucovinei. După ce o adia nițel cu descrierile sale interesante, trece la descrierea locuitorilor din Bucovina, de care, între altele, zice:

„Românii locuitori din partea sudică a ducatului după capete sunt mai rău reprezentați decât rutenii (?), însă totuși făcu pretenție a fi adevărații domni ai țării, având în sânul său mai toată aristocrația”; trece mai departe mișcările și încercările daco-romaniștilor de a romaniza pe ruteni și în urmă se întreba: „Cine sunt aceștia ce pretind a trata elementul slav ca pe o race lor subordonată și a juca rolul de domni ai Bucovinei?! ” – apoi își răspunde: „- Boierii, a căror trândăvie, desfrânare, indolență și corupție morală îi face de răs și de batjocură la toți vecinii lor, și care privesc pe poteci cu un dispreț nemărginit; popi cu mult mai proști și mai de nimic decât cei rusești (!); țărani (români) care cu diligența, solitudinea și energia stau foarte înapoia conlocuitorii ruteni și despre a căror facultăți de cultură dubitează și cei mai mari cunosători de țări și locuitori”.

„Aristocrația abia și-a câștigat în cel mai favorabil caz (adică în exemple mai însemnate) locul culturii franceze, de sine se înțelege fără de a cunoaște ceva mai mult din marea metropolă a vestului decât ceea ce a putut vedea în Jardin Mobil și în café de rangul al treilea. Despre lucru la oameni aceștia nici nu e vorba”. Auziți hula infernală!

ÎNCĂ O INJURIE PENTRU ROMÂNI

Apoi continuă mai departe: „Gradul trândăviei și a inutilității, îmi zise un oficial german ce a viețuit mai mult timp în Cernăuți – numai atunci se poate crede, dacă l-ai văzut cu ochii. Toate ce le ai putut vedea la ruși, litvani ș. a. m. d. în această privință, nicidecum nu se pot asemăna cu modul de viețuire al aristocrației românești. Unica ocupație predilectă, atât la muieri, cât și la bărbați este fumatul și mâncarea. Boierul încuibat își lasă nu numai pipa și țigaretile să i se pună în gură, dar chiar și mămliga de către servitorul său. Și aceasta e toată politica lor”. Aceste până aici sunt informațiile primite de la oficialul german care spune, că mai târziu i s-au constata de 10 ori prin propria experiență. – Auzi perversitate¹!

Injuriul trece mai departe la țărani și după ce se încerca să le descrie portul, zice: „Țăranii români sunt cu mult mai cruzi și mai inabili decât rutenii care, în privința energiei și a diligenței, îi întrec foarte tare”. Zice mai departe că lenea și trândăvia acestor daco-romani se susține numai prin fertilitatea pământului și prin puținele lipsuri. Datina de a-și petrece jumătate viața în lene, dormitare și nelucrare e atât de înrădăcinată în ei, încât nici necesitățile cele mai pipăite nu-i pot întrerupe. Pe când în anul 1867 cu miile din locuitorii români ai acestor țări, muieri și bărbați, piereau de foame și lipsuri la lucrarea liniei ferate Cernăuți – Suceava – Iași și aduceau lucrători italieni, poleci și germani”.

Doar să stăm aici puținel.

Aș întreba când aș cunoaște pe domnul călător, că de ce nu s-au aplicat rutenii domniei-sale atât de diligenți, ce mai sus îi grămădește cu laude până la nori, la amintita cale ferată, cu atât mai vârtos, pentru că nu știu câți români au pierit atunci de foame, știu însă cu pozitivitate că în acel an nefast Valea Rocnei din Transilvania era plină de ruteni de-ai domniei-sale sau rusnaci, după cum îi numea poporul, încât îți venea a crede că vedeai o emigrație de popor, iar români nu se afla niciunul. Și astăzi se află pe Valea Someșului o mulțime de rămășițe din acel an lipite ici-colea parte ca servitori, parte că știe Dumnezeu ce; apoi despre cei pieriți de foame numai preoții din acel ținut ar putea face deslușiri detaliate. Dacă românii bucovineni atât de leneși față cu rutenii domniei-sale s-ar fi aflat într-o stare atât de tristă și deplorabilă, desigur, că decât a muri de foame ar fi preferat a părăsi patria, că și rutenii, cu atât mai vârtos, căci în acel ținut unde se află numai frați de sânge, erau mai bine primiți decât rusnaci domniei-sale care nici nu știa vorbi românește.

Aceasta însă nu s-a întâmplat; nici un român nu a trecut granița Transilvaniei din calamitățile amintite. Acum să-mi spună chiar d-l călător, ce urmează de aici, după o logică sănătoasă? Onoratul public va putea judeca fără prejudiciu din acest singur exemplu, cum iubește respectivul corespondent adevărul și veridicitatea și încât i se pot atribui calitățile de scriitor imparțial, ce vreu a descrie o populație poliglotă, cum e a Bucovinei! De ce nu s-au aplicat oare rutenii domniei-sale favoriți, cei atât de inteligenți și întreprinși în bine, la lucrul căilor ferate, în locul italienilor, germanilor, etc.? aceasta era mai frumos, decât a părăsi patria pentru cerșire, ceea ce e fapta constatată (Nu voim a scuza nici gura-cască a românului, unde și când merită, pentru că nu se mai smulge din rădăcina hreanului, ca să mai întreprindă și el specule, comerț, industria orășeană, tehnică, etc., - ci apărăm numai adevărul alipirii românului de patria sa, când publicăm aceste – Red.).

Să mergem mai departe...

Călătorul nostru nu se mulțumește cu atâta, ci trece și în politica Bucovinei. Informațiile și descrierile sale politice sunt cu mult mai interesante decât să nu luăm de la ele notițe, ele ne dau perspectiva prin care le putem cunoaște, ce fel de poamă e, iaca ce zice:

„pentru țări cum e și Bucovina, noua viață constituțională stârnită în Austria, nu numai e prea timpurie, dar e dăunătoare... Ce să le presteze românilor din Suceava, Triplex

¹ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Anul XXXIII, 1870, nr. 48, p. f. n.

ÎNCĂ O INJURIE PENTRU ROMÂNI

Confinium, Fântâna Albă, etc., binecuvântările parlamentarismului, discuții despre autonomia provincială sau centralism liberal?... Aici nimic nu ar fi acomodat dacă, vreodată, are să fie ceva decât simplu un absolutism aspru și violent (sic?). Nici în secolele viitoare nu este a se cugeta la propriul lor ajutor sau la o folosință rațională a poporului de drepturile destinației sale... Jocul cu principiul naționalității și conștiinciozitatea modernă practică la Prut, sunt de a se privi ca inamici de moarte ai progresului modern și este un ceva ridicol când un reprezentant al poporului bucovinean arată în senatul imperial de a i se da patriei sale chiar acea extensiune autonomă, ca polonilor și cehilor. În urmă încheii cu acea minunată observație ca: „pentru Bucovina astăzi ar fi mai corespunzător un domnitor, ca Iosif II sau ca Maria Tereza?!”.

Ce ziceți la asta fraților din Bucovina cum vă place această injurie grasă? Am zis mai sus că neavând cunoștință mai de aproape a poporului bucovinean, vi-l recomand, vouă, fraților din Bucovina și cred că o pană ageră nu va lipsi spre a frânge coarnele respectivului călător, ceea ce am așteptat și până acum înadins. După modesta mea opinie zace foarte mare interes în notarea acestor descrieri și de sunt adevărate toate sau numai în parte, ori nu; - pentru ca cele neadevărate să le dezmințim, iar înaintea lumii, ca să nu rămână informată fals și tendențios, iar cele adevărate punându-le înaintea ochilor să ne năzuim a-l amenda, să punem umăr și, astfel, vom putea scoate poporul nostru din cătușele trândăviei și lenevirii. Să căutăm medicamentul vindecător și să curăm poporul nostru de astfel de morhuri ce împiedică prosperitatea și înflorirea „românismului nostru”.

Bucovina se bucură de o stare cu mult mai fericită decât, de exemplu Transilvania, afară de aceea, are o cunună frumoasă de inteligenți și de familie, ce și în privința materialului stau mai bine decât sârmanii ardeleni. Cred tare că acei nepoți bravi ai marelui Ștefan nu vor pregea a-și presta toate potențialele sale sacrificii pe altarul culturii și al progresului poporului bucovinean, numai voința și nițel din energie și zel și toate sunt devinse. Mai întâi de toate reuniuni și iar reuniuni. Ceea ce nu pot face puterile singuratică pot puterile împrumutate; reuniuni și societăți de toată culoarea! Imitați popoarele vecine, de exemplu pe germani! Întreg poporul bucovinean să formeze un cerc de reuniuni și societăți care să întindă peste toată țara; acestea vor stârni în dânsul alt spirit de viață și-l vor ridica la înălțimea misiunii sale ce o are ca popor latin în Orientul Europei!

Înainte, dară, frați bucovineni și românimea va privi cu mândrie la voi; fiii românismului vă vor adora, iar viitorul vă va eterniza! Mama noastră dulce, scumpa-ne națiune pretinde de la noi ca toți să lucrăm, toți să căram câte un fir de nisip sau piatră la reedificarea zdruncinatlui edificiu al culturii românismului. Să ne grăbim dară, să ne încordăm toate puterile, să lucrăm zi și noapte pentru ridicarea națiunii noastre la rangul surorilor sale din Occident. Să demonstrăm la lume că nu suntem așa precum ne descriu inamicii noștri, ce ne-ar înghiți să poată, ci suntem o națiune de viță mare, ce are un viitor mare, un popor în a cărui piept e sădită conștiința națională și credința imortalității sale. Să arătăm că coloniile divului Traian sunt demne de numele colonizatorului lor, ca mai degrabă se va topi coasa pământului decât nepoții săi transplantați în Dacia. Să lucrăm toți pentru românism și viitorul e al nostru.

Te rog domnule redactor să binevoiți a da loc acestor orduri în coloanele „Gazetei”.

Al dumnitale, cu devotament stimător.

20 iunie 1870¹.

¹ *Ibidem*, nr. 49, p. f. n.

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

Destituirea unui episcop român din Ardeal la anul 1574

- O ipoteză istorică -

DR. IOAN LUPAȘ

În socotelile Brașovului, publicate la 1900 în colecția Hurmuzachi, se poate citi următoarea notiță: „1574, 27. Februarie. A venit iarăș vlădica ca un sol moldovean, spre a destitui pe un vlădică de aici” - war auch widerum kommen der Wladika mit einem molduerischen Potten, daselb ei nen Wladika abzuseczen¹.

Întrebare: despre destituirea cărui vlădică poate fi vorba aici?

E puțin probabilă combinația, care cearcă să interpreteze această notiță laconică în sensul, că aci ar trebui a se înțelege vlădica din Ardeal, venit în Brașov, „pentru a merge cu un sol moldovean, să caterisească un coleg episcopal în Moldova”². Lăsând la o parte împrejurarea, că drumul spre Moldova nu duce prin Brașov, e greu de admis cazul, ca un episcop ardelean în funcțiune să-și fi însușit dreptul de amestec în chestiuni interne ale ierarhiei din Moldova sau Țara Românească, pe când, dimpotrivă este știut, că mitropolitul Ungrovlahiei ca „exarh al plaiurilor” avea dreptul nu numai de a hirotoni pe vlădicii românești-ardeleni, ci și de-a supraveghea activitatea lor și în caz de lipsă, chiar de a-i destitui din scaun.

De altfel însuși textul notiței - ori cât de vag și laconic - indică prin cuvântul *daselb*, că nu poate fi vorba de caterisirea unui episcop din Moldova, ci de a unuia, care se află aici în Ardeal.

Deci care a putut fi acest vlădică ardelean, a cărui destituire se pregătea în Februarie 1574?

Din timpul acesta ni s-au păstrat în documentele contemporane date sigure despre doi episcopi: Pavel din Turdaș (1569-1576) și Eftimie (1572-1574).

Cel dintâi ca un aderent sincer al calvinismului, fusese numit la 8 Februarie 1569 de către Ioan Sigismund anume cu scopul de a propaga cuvântul lui Dumnezeu în bisericele românești în limba română („ut verbum dei în ecclesiis wallachicis lingua wallachica pure et sincere propagare possit”) și de a reforma tainele și ceremoniile după învățătura lui Christos (ad reformanda sacramenta atque ceremonias juxta institutionem Christi...)³. Spre a-și

¹ Hurmuzachi: *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. XI 1 17 1612, 1900, p. 811.

² N. Iorga: *Sate și preoți*, p. 30.

³ Hurmuzachi, vol. XV, partea I, p. 685.

DR. IOAN LUPAȘ

împlini datoria, ce i s-a impus prin decretul de confirmare, Pavel din Turdaș a și ținut în 16 Octombrie 1569 la Aiud un sinod în care cu învoierea tuturor preoților de sub ascultarea sa a decis în 6 puncte primirea învățăturilor calvinești¹.

Ierarhia din principate aflând de aceasta îndrăzneală a episcopului Pavel, ar fi putut găsi motiv să intervină în afacerile bisericești-ardelene și să caute a pune stavilă curentului de reformă, dacă nu eră altfel cu puțință, fie chiar prin destituirea acestui episcop. Planului de caterisire de la începutul anului 1574 însă nu era să cadă jertfă episcopul Pavel, care avea sprijinitori destul de puternici între aderenții calvinismului din Ardeal. El rămâne și mai departe în funcțiunea sa, cu toate că după anul 1574 nu mai sunt date istorice sigure despre viața și păstoria lui. Dar din cuprinsul articolului 5 al dietei ardelene, ținute la Turda în Aprilie 1577, se poate deduce, că acest episcop-superintendent român a rămas în funcție până la moartea sa, întâmplată la sfârșitul anului 1576 sau la începutul anului următor².

Deci episcopul despre care vorbește notița socotelilor din Brașov, nu poate fi decât Eftimie. Acesta venise în Ardeal încă înainte de anul 1566 ca fugăr din Moldova, unde nu mai putu să rămână, fiindcă se amestecase într-o răscoală contra lui Alexandru Lăpușneanu. Alexandru vodă scrie la 17 Iulie 1566 Bistrițenilor, să prindă pe acest călugăr blăstămat („sceleratus monachus, nomine Iephtinia), care s-a ascuns la un Român cu numele Lazar între satele Bârgău și Sângeorz și prinzându-l să-l pedepsească ca pe un trădător („ut proditorem puniant)”)³.

Dorința voivodului Alexandru însă nu s-a împlinit. Din contră, după moartea lui Ioan Sigismund, ajungând pe Tronul Ardealului Ștefan Bathory, care era catolic, la 5 Octombrie 1571 prin decret deosebit dă voie lui Eftimie, ca să predice în toate bisericile românești, care se țin de religia lui și să îndeplinească tainele și ceremoniile după ritul lor („sacramenta et ceremonias iuxta ritum suum administrare”). Totodată îndrumă pe toți diregătorii ardeleni, să-l sprijinească și să privegheze, ca să-și poată luă preoți de ai săi în ajutor și să-și poată încasa venitele bisericești, după obiceiul vechi al locului, fără nici o molestare sau împotrivire din partea celor care nu consimt cu el („citra ulam partis dissentientis molestationem et renitentiam”)⁴.

Cuprinsul acestui decret este o vădită abandonare a dispozițiilor anterioare, privitoare la calvinizarea forțată a Românilor, și o vădită împotrivire față de tendința exprimată în decretul lui Ioan Sigismund din 8 Februarie 1569, privitor la numirea lui Pavel din Turdaș ca episcop.

Dar ca să poată exercita funcția de episcop, Eftimie trebuia și hirotonit. Cu ierarhia din principate se vede însă, că stătea atât de rău, încât nu cuteză să meargă la mitropolitul Ungrovlahiei, care hirotonise și pe antecesorii lui, după cum avea să hirotonească mai târziu și pe urmași⁵. Eftimie se văzu silit a face pentru hirotonire un drum atât de lung, până la Ipec, unde îl hirotoni patriarhul Macarie.

După ce s-a întors Eftimie de la Ipec ca episcop sfințit, Ștefan Bathory prin decretul

¹ *Ibidem*, pp.638-639.

² „Miért, hogy az oláh kosség kozill is vadnak sokan, kiket az Urísten megvilágositván, az gorog professiától elszakadtak és az istennek igéjét tulajdon nyelveken hallgatják, kiknek ezelott való superintendensek meghalt, végeztuk, hogy ok is válaszsának kozüllök igaz értelmen való tudós és igaz személt, hogy az igaz (élo) istennek igéjének hirdetese kozottuk is meg ne szunjék, hanem mehesen elo „Monumenta comititia Traussylvaniae, vol. III, p. 118.

³ Hurmuzachi, Vol. XI, p. 589.

⁴ *Ibidem*, Vol. XV, partea I, pp. 647-648.

⁵ Astfel la 15 Iulie 1553 castelanul Ioan Fanehy urgitează hirotonirea episcopului Ioan din Peșteana „cui Walachorum istius Regni Episcopatus per Dominum Wayvodam est condonatus”. Acest Ioan din Peșteana e unul dintre antecesorii lui Eftimie, iar nu a lui Cristofor de la Geoagiu. Hurm. XV, p. 495.

Destituirea unui episcop român din Ardeal la anul 1574

său din 3 August 1572, considerând credința lui și sârguința cea foarte mare a lui în propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu, îl instituie ca episcop peste toți Românii ardeleni, care vor să primească învățătura și mărturisirea lui (considerantes fidei ejusdem Euflymie el in promulgando verbo Divino summam diligentiam, ubique in pertinenciis arcium nostrarum ac etiam nobilium eorum (Walachorum qui videlicet doctrinam et religionem suam amplecti voluerint, inter eos (wallachos) facultatem docendi, praedicandi et ceremonias suas exercendi concessimus)¹.

Din 12 Septembrie același an, 1572, e datat și un decret al lui Cristofor Bathory, care în numele fratelui său, Ștefan, dispune să se dea ascultare episcopului Eftimie, spre a putea propovădui cuvântul lui Dumnezeu liber în toată Transilvania și în părțile Ungariei (ubique in regno Transsylvaniae ac partibus regni Hungariae verbum Dei libere annunciare)².

La 13 Februarie 1573 Ștefan Bathory repetă din nou ordinul de a se da ascultare vlădicului Eftimie și îndrumă iarăși pe toți diregătorii ardeleni, să-l sprijinească ori în care parte s-ar duce să-și cerceteze credincioșii, să predice, să învețe, să îndeplinească ceremonii și să administreze sfintele taine („... hagyuk es parancsolyuk nektek erose, hogy valamikor nevezett Eufftymia olah puspok az mi birodalmunkba, varaink, joszagaink tartomanyba tudnillik a hol az eo tanitasat veszik menend avagy iutand, mindenutt eo neki es az eo utanna valo olah papoknak kik az eo vallast tartjak, szabadon minden bantas nelkut hagyatok es alattatok valok es haggyak iarni, mulatny, praedicalny, tanytany, az ceremoniakat gyakorlany szentsegetek szolgaltatny)³.

Ce însemnează repetarea atât de stăruitoare a poruncilor date din partea principelui ardelean, la intervale așa de scurte, în favorul episcopului Eftimie, că el să fie ascultat și sprijinit în exercițiul funcțiunii sale?

Întors de la patriarhul Macarie din Ipec, Eftimie se vede că a întâmpinat la Românii ardeleni o împotrivire destul de serioasă, ca unul care se abătuse de la vechiul obicei al vlădicilor ardeleni de-a se hirotoni în Țara Românească sau în Moldova. Această împotrivire va fi fost sprijinită și alimentată din partea mitropolitului Ungrovlahiei, care prin hirotonirea lui Eftimie la Ipec își vedea desconsiderat dreptul său de jurisdicțiune bisericească asupra Ardealului, în calitate de „exarh al plaiurilor”. De altă parte, Moldovenii care aveau încă de la 1566 răfuieli neisprăvite cu Eftimie, nu vor fi lipsit nici a îndemna pe Românii ardeleni la o atitudine potrivnică față de acest vlădică sfințit la Ipec.

În această situație dificilă Eftimie va fi simțit necesitatea de a călători totuși la mitropolitul Ungrovlahiei și de a încerca să-și justifice abaterea sa de la vechiul obicei. Această călătorie o săvârși la începutul anului 1574, căci la 26 Ianuarie socotelile Brașovului fac amintire de el, ca de unul care se întorcea din Țara Românească, întovărășit de 10 inși⁴.

Dar se vede, că încercarea lui de a molcomi pe desconsideratul mitropolit al Ungrovlahiei n-a reușit. De aceea cu o lună mai târziu, la 27 Februarie 1574, acesta sosește în Ardeal însoțit de un sol moldovean, a cărui menire va fi fost probabil, să aducă învinuiri contra lui Eftimie pentru faptele sale dinainte de 1566, din pricina cărora trebui să părăsească Moldova și să se refugieze la Românul Lazar, între Bârgău și Sângeorz.

Spre a evita inconvenientul de a fi destituit prin o sentință formală de caterisire, Eftimie părăsi în Martie de bună voie (per spontaneum discessum) scaunul vlădicesc, pe care

¹ Hurm. XV, p. 653.

² *Ibidem*, p. 654.

³ Hurm. XV, pp. 655-656.

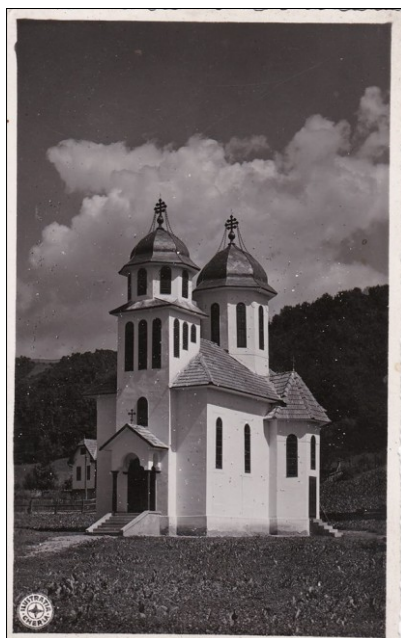
⁴ 1574, 26 Ianuar. Es war auch kommen der Jeftyyme Wladika zuruch aus der Walachey, selb 10-ter” (Hurm. XI, p. 810).

DR. IOAN LUPAȘ

Stefan Bathory îl dăruie peste câteva luni, la 6 iunie 1574, evlaviosului și învățatului Cristofor¹.

Se vede, că ierarhii Ungrovlahiei au ținut minte cazul lui Eftimie și peste 21 de ani, când au venit la Alba-Iulia, ca soli trimiși din partea lui Mihai Viteazul, mitropolitul din Târgoviște, episcopul din Buzău și cel din Râmnic, ca împreună cu ceilalți trimiși: vornici și vistieri, să subscrie la 20 Mai 1595 contractul de alianță între Sigismund Bathory și Mihai Viteazul, ei au reușit să introducă în textul acestui contract o dispoziție foarte lămurită, care să pună stavilă oricărui vlădică românesc din Ardeal de a mai încerca să umble după hirotonire pe la Ipec sau în alte părți străine, lipsite de dreptul de a exercita jurisdicțiunea bisericească asupra Românilor ardeleni.

Această dispoziție importantă pentru legăturile ierarhice dintre biserica ardeleană și mitropolia Ungrovlahiei, sună astfel: „Și toate bisericile românești de sub stăpânirea Serenității Sale (a principelui ardelean vor fi sub jurisdicțiunea și dispozițiunea Arhiepiscopului din Târgoviște după îndrumarea dreptului bisericesc și a rânduielii din aceea țară)².

SÂNGEORZ-BAI

Biserica Ortodoxă „Schimbarea la Față” (edificată în perioada 1935-1937).

Fotografie Vad Zoltan din Sângeorz-Băi, 1938, CP tipărită la „Ilustrația” Gherla, necirculată

¹ „...ad singularem intercessionem nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum nobis prò parte religiosi Christophori presbyteri factam, tum vero inducti meritis ac virtutibus et sinyulari scientia ejusdem, quibus ipsum praedictum insignitumque intelleximus, eundem igitur Christoporum presbyterum in episcopwm Valachorum presbyterorum transsilvaniensium, romanam videlicet seu graecam religionem profitentium, - per sportaneum discessu in discreti Euphymie ipso episcopatu vacante - durante beneplacito nostro eligendum, nominandum et instituendum duximus” ...Hurm. XV, pp. 659-660.

² „Omnes etiam Ecclesiae Yalachicales in ditionibus Suae Serenitatis existentes erunt sub jurisdictione et disposinone Archiepiscopi Tergovistiemis, juxta Ecclesiastici juris et ordinis illius regni dispositionem...” (G. Pray: „Disertationes historico-criticae”, Viena 1774, p. 154 notă).

* *Biserica și Școala*, Arad, Anul XLI, 1917, nr. 18 (30 aprilie-13 mai), pp. 145-146.

Tractul Bistrița într-un Șematism ortodox din Ungaria și Transilvania pe anul 1914

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Termenul de *șematism* (schematismus lat.) provine din cuvântul grecesc „schema”, adică formă, figură, model, mostră și este un cuvânt vechi care nu mai este utilizat în prezent în literatura periodicelor.

Enciclopedia Română (Sibiu, 1904) dă o definiție a șematismului ca fiind o combinare după o anumită schemă, specifică Bisericii Catolice și amintește doar șematismul diecezan ca o descriere a diecezei dimpreună cu consemnarea tuturor preoților după anumite rubrici. O altă definiție, mai lărgită, o prezintă *Dicționarul Limbii Române* (București, 1986) ca fiind o condică în care se înregistrează în mod sintetic diferite date, nume, acte, situații cu caracter religios, administrativ, militar, școlar etc. În schimb *Dicționarul Explicativ al Limbii Maghiare* (Budapesta, 1972) spune că șematismul este o listă (index) de nume și grade ale ofițerilor din armată, ale funcționarilor etc. Fiind specifice Bisericii Catolice, șematismele se regăsesc mai mult în literatura periodicelor din Transilvania, aici fiind nucleul Bisericii Române Unite. Ele oglindesc pe deplin organizarea și eficiența specifice regimului austriac¹.

Șematismele religioase sunt cea mai mare categorie și sunt structurate pe dieceze. Ele prezintă într-un mod bine organizat și ușor de consultat schema întregii dieceze de la episcop, vicar la canonici, arhiepiscopi, cancelari, lectori, arhimandriți, notari, avocați etc. cu numele acestora. De asemenea este dat șirul complet al parohiilor cu toți preoții, numărul de credincioși pe religii și distanțele la reședința catedrală. În continuare poate să apară o listă cu teologii care așteaptă hirotonisirea și cu posturile vacante, precum și liste cu elevii și studenții din școlile și institutele teologice patronate de dieceză².

Literatura șematismelor se regăsește numai în aria transilvăneană a culturii românești. Aceste desfășurătoare sistematizate de structuri și persoane în cadrul unor instituții din sfera administrativă, bisericească, militară etc. poartă amprenta propensiunii regimului austriac spre organizare și eficiență. Șematismele, ca publicații periodice, își au sorginea în mai vechea literatură a calendarelor, sub ale căror nume și imagine au apărut la început. Trecerea de la calendar la șematismul propriu-zis s-a făcut prin adăugarea la datele calendaristice a informațiilor care avizau publicul cititor asupra unui spectru mai larg de cunoștințe. Spre deosebire de spiritualitatea est europeană, ortodoxă, unde calendarele au devenit cu timpul reviste literare, Imperiul catolic central a impus calendarul pragmatic, furnizor mai ales de date administrative. Sub această formă coabitantă s-a apropiat noul gen publicistic de părțile Ardealului, pe parcursul secolului al XVIII-lea³.

Un asemenea șematism a fost întocmit și de Mitropolia ortodoxă de la Sibiu pe anul 1914 în care era reprezentată toată organigrama. Aceasta începea cu prezentarea ierarhilor Mitropoliei, după cum urmează:

- Arhiepiscop și Mitropolit: Excelența Sa Înalt Preasfințitul Domn Ioan Mețianu,

¹ Anca Popa, Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca, <http://www.bjc.ro/new/files/revista-lectura/sematism.pdf>.

² *Ibidem*.

³ Ioan Chindriș, *Cel mai vechi șematism românesc cunoscut: Oradea, 1813*, <http://www.historica-cluj.ro/anuare/AnuarHistorica2002/14.htm>.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

arhiepiscop al Transilvaniei, mitropolit al românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania, consilier intim al Maiestății sale ces. și reg. apostol., cavaler al ordinului „Coroana de fier, cl. II”, proprietar al crucii cei mari al ordinului „Francisc Iosif”, membru în casa magnaților¹, etc.².

- Episcopi diecezeni:

a) Preasfinția Sa Domnul Ioan I. Papp, episcopul Aradului, Oradiei-mari, Ienopolei, Hălmeagului și al părților anexate din Banatul-Tișan, membru în casa magnaților, etc.³;

b) Preasfinția Sa Domnul Dr. Miron E. Cristea, Episcopul Caransebeșului, membru în casa magnaților, etc.⁴.

Se continua apoi cu Sinodul episcopesc, Demnitarii mitropolitani și Congresul național-bisericesc⁵.

Congresul național-bisericesc era prezidat de mitropolit, iar ca membri naturali erau episcopii diecezeni. Membrii aleși au fost pentru perioada 1912-1915⁶.

Tractul Bistrița făcea parte din Arhidieceza Transilvaniei. Din partea clericilor a făcut parte Grigore Pletosu, protopresbiter în Bistrița (reprezenta și Dejul), iar din partea mirenilor dr. Vasile Pahone avocat în Bistrița⁷.

Urma apoi prezentarea tuturor clericilor și mirenilor din toate celelalte dieceze arondate mitropoliei de la Sibiu⁸, apoi Consistoriul mitropolitan⁹, Delegația congresuală¹⁰ și Reprezentanța Fundației lui Gojdu¹¹.

În paginile ce au urmat era prezentată Arhidieceza Transilvaniei care păstra aceeași formă de organizare ca și cea la nivel mitropolitan, cu mici diferențe.

Tractul Bistrița era reprezentată în Sinodul mitropolitan de Galaction Șagău – asesor consistorial Sibiu, Iosif Popescu – director banca „Mureșana” în Reghin și Dr. Ioan Popescu – avocat în Reghin¹².

După prezentarea structurii arhidiecezane s-a trecut la prezentarea fiecărui tract în parte. În rândurile ce urmează vom prezenta organizarea Tractului Bistrița care avea reședința protopresbiterială în Bistrița. Numărul sufletelor din acest tract era de 18.919

Scaunul protopresbiterial era ocupat ca și președinte de Grigore Pletosu¹³.

Membri:

Eliseu Dan, paroh în Borgo-Suseni¹⁴

Alex. Popoviciu, paroh în Cușma

V. Bălan, paroh în Blașfalăul-superior¹⁵

¹ *Dieta Ungariei* (în maghiară *Magyar Országgyűlés*), care a precedat Parlamentul Ungariei din zilele noastre, a fost până în 1918 adunarea legislativă a Regatului Ungariei. Dieta consta din două camere: *Camera magnaților*, din care făceau parte magnați și membri ai clerului înalt, și *Camera reprezentanților*, în care erau aleși deputați ai comitatelor și ai orașelor libere

² *Calendariu pe anul comun de la Christos 1914*, Sibiu, Anul LXVI, p. 37.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, pp. 37-38.

⁶ *Ibidem*, p. 38.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, pp. 39-40.

⁹ *Ibidem*, pp. 41-42.

¹⁰ *Ibidem*, p. 42.

¹¹ *Ibidem*, p. 43.

¹² *Ibidem*, p. 45.

¹³ *Ibidem*, p. 45.

¹⁴ Borgo-Suseni = Susenii-Bârgăului.

¹⁵ Blașfalăul-superior = Blăjenii de Sus.

Tractul Bistrița într-un Șematism ortodox din Ungaria și Transilvania pe anul 1914

Mihai Pascu, paroh în Șimotelnic¹

Constantin Flămând, paroh în Borgo-Rus²

Iuliu Suceava, paroh în Borgo-Prund³

Defensor matrimonial: Nicolau Bălan, notar cercual pensionar în Blașfalăul-superior

Notar: Pavel Beșa, presbiter, învățător pensionar în Borgo-Prund.

Comunele:

Bârla: 253 [suflete], *Berlád*) parohie unită Șieul Mare, *Nagysajó*, Vasile Nașcu - paroh; Școală confesională greco-ortodoxă comună cu greco-catolicii; Gregoriu Șuteu-învățător.

Bistrița: 330 [suflete], *Beszterce*, parohie unită în loc, Gregoriu Pletosu – protopresbiter.

*Blașfalăul-inferior*⁴: 531 [suflete], *Alsóbalázsfalva*, parohie unită Șintereag, *Somkerék*; Iacob Chifa – paroh; I. Zinveliu – învățător.

*Blașfalăul-superior*⁵: 620 [suflete], *Felsőbalázsfalva*, cu filiile Sigmir: 55 [suflete] și Terpiu: 81 [suflete], *Szépnyír* și *Törpény*, parohie unită Șintereag, *Somkerék*; Vasile Bălan – paroh și Alex. Jurca – învățător.

*Borgo-Bistrița*⁶: 1839 [suflete], *Borgóbeszterce*, parohie unită Borgo-Prund; Andrei Monda – paroh; Leontina Beșa și St. Bărbos – învățători.

*Borgo-Joseni*⁷: 1361 [suflete], *Alsóborgó*, parohie unită Borgo-Prund; Leon Buzdug – paroh; Simion Pahone – învățător.

*Borgo-Mijloceni*⁸: 1333 [suflete], *Középborgó*, parohie unită Borgo-Prund; P. Beșa – adm.parohial; Ioan Duca și Macedon Pop – învățători.

*Borgo-Prund*⁹: 2315 [suflete], *Borgóprund*, cu filiile Borgo-Mureșeni¹⁰ și Borgo-Tiha¹¹, *Marosborgó* și *Borgótiha*; parohie unită în loc; Iuliu Suceava și Nicolae Șoneriu – parohi; Teodor Rânea - învățător.

*Borgo-Rus*¹²: 981 [suflete], *Oroszborgó*, parohie unită Borgo-Prund; Constantin Flămând – paroh; Al. Țiboc – învățător.

*Borgo-Suseni*¹³: 940 [suflete], *Felsőborgo*, parohie unită Borgo-Prund; Eliseu Dan – paroh; Eugen Tănase – învățător.

*Buduș*¹⁴: 874 [suflete], *Alsóbudak*, parohie unită Bistrița, *Bestercze*, cu filiile Budacul-săsesc¹⁵: 126 [suflete] și Orheiu¹⁶: 18 [suflete], *Szászbudak* și *Várhely*); Is. Suceava – paroh.

*Caila*¹: 627 [suflete], *Kajla*, parohie unită Șintereag, *Somkerék*; Ioan Langa – paroh; Aurel Chifa – învățător.

¹ Șimotelnic = Simionești.

² Borgo-Rus = Rusul-Bârgăului.

³ Borgo-Prund = Prundul-Bârgăului.

⁴ Blașfalăul-inferior = Blăjenii de Jos.

⁵ Blașfalăul-superior = Blăjenii de Sus.

⁶ Borgo-Bistrița = Bistrița-Bârgăului.

⁷ Borgo-Joseni = Josenii-Bârgăului.

⁸ Borgo-Mijloceni = Mijlocenii-Bârgăului.

⁹ Borgo-Prund = Prundul-Bârgăului.

¹⁰ Borgo-Mureșeni = Mureșenii-Bârgăului.

¹¹ Borgo-Tiha = Tiha-Bârgăului.

¹² Borgo-Rus = Rusu-Bârgăului.

¹³ Borgo-Suseni = Susenii-Bârgăului.

¹⁴ Buduș = sat în comuna Budacu de Jos din județul Bistrița-Năsăud.

¹⁵ Budacul-săsesc = Budacul de Jos.

¹⁶ Orheiu [Bistriței] = sat în comuna Cetate din județul Bistrița-Năsăud.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

*Cârlibaba*²: 108 [suflete], *Lajosfalva*, parohie unită Cârlibaba-Bucovina; colonie, se administrează prin parohul din Cârlibaba (Bucovina); școală de stat.

*Chintelnic*³: 967 [suflete], *Kentelke*, parohie unită Șieu-Măgheruș, *Sajómagyarós*; Grigore Căileanu – paroh; Vincențiu Runcan – învățător.

*Colibița*⁴: 88 [suflete], parohie unită Borgo-Prund; Ilarion Mariș – ieromonah, administrator parohial.

*Coșna*⁵: 751 [suflete], *Kosna*, parohie unită în loc; George Truța – paroh; școală comunală.

*Cușma*⁶: 609 [suflete], *Kusma*, parohie unită Petriș⁷, *Petres*; Alexandru Popoviciu – paroh; I. Griga – învățător.

*Galați*⁸: 1172 [suflete], *Galacfalva*, parohie unită Herina⁹, *Harina*, vacant; V. Jeican – învățător, al doilea post – vacant.

*Ida-mare*¹⁰: 989 [suflete], *Kolozsnagyida*, parohie unită Teaca¹¹, *Teke*, cu filiile Dipșa¹²: 128 [suflete], Teaca, Stupini¹³, Milaș¹⁴, Bratfalău¹⁵; Ioan Rusu – paroh; Ioan Filip – învățător.

*Iaad*¹⁶: 349 [suflete], *Jád*, cu filia Dorolea¹⁷, *Aszúbeszterce*: 231 [suflete], parohie unită Jaad; V. Mureșan – paroh.

Năsăud: 121 [suflete], *Naszód*, parohie unită în loc, cu filia Maier¹⁸: 73 [suflete], Sângeorgiu¹⁹: 33 [suflete]; A. Bena – paroh.

*Sântul*²⁰: 439 [suflete], *Sajószentandrás*, parohie unită în Șintereag, *Somkerék*; Alexandru Boier – paroh; școală de stat.

*Șieul-Mare*²¹: 638, *Nagysajó*, parohie unită în loc; David Rusu – paroh; școală de stat.

*Șimotelnic*²²: 433 [suflete], Simontelke, parohie unită Bistrița, *Bestercze*, cu filia Monariu²³: 15 [suflete], *Malomárka*; Mihail Pascu – paroh; Adrian Mican – învățător²⁴.

¹ Caila = sat în comuna Șintereag din județul Bistrița-Năsăud.

² Cârlibaba = comună în județul Suceava, Bucovina.

³ Chintelnic = sat în comuna Șieu-Măgheruș din județul Bistrița-Năsăud.

⁴ Colibița = sat în comuna Bistrița Bărgăului din județul Bistrița-Năsăud.

⁵ Coșna = comună în județul Suceava, Bucovina.

⁶ Cușma = sat în comuna Livezile din județul Bistrița-Năsăud.

⁷ Petriș = sat în comuna Cetate din județul Bistrița-Năsăud.

⁸ Galații [Bistriței] = comună în județul Bistrița-Năsăud.

⁹ Herina = sat în comuna Galații Bistriței din județul Bistrița-Năsăud.

¹⁰ Ida Mare = Viile Tecii, sat în comuna Teaca din județul Bistrița-Năsăud.

¹¹ Teaca = comună din județul Bistrița-Năsăud.

¹² Dipșa = sat în comuna Galații Bistriței din județul Bistrița-Năsăud.

¹³ Stupini = sat în comuna Sânmihaiu de Câmpie din județul Bistrița-Năsăud.

¹⁴ Milaș = comună din județul Bistrița-Năsăud.

¹⁵ Bratfalău = Brăteni, sat în comuna Sânmihaiu de Câmpie din județul Bistrița-Năsăud.

¹⁶ Iaad = Livezile, comună din județul Bistrița-Năsăud.

¹⁷ Dorolea = sat în comuna Livezile din județul Bistrița-Năsăud.

¹⁸ Maier = Maieru, comună din județul Bistrița-Năsăud.

¹⁹ Sângeorgiu = Sângeorz-Băi

²⁰ Sântul = Șieu-Sfântu, sat în comuna Șintereag din județul Bistrița-Năsăud.

²¹ Șieul-Mare = Șieu, comună din județul Bistrița-Năsăud.

²² Șimotelnic = Simionești, sat în comuna Budacu de Jos din județul Bistrița-Năsăud.

²³ Monariu = sat în comuna Budacu de Jos din județul Bistrița-Năsăud.

²⁴ *Calendariu pe anul comun de la Christos 1914*, Sibiu, Anul LXVI, pp. 55-56.

CORESPONDENȚĂ PARTICULARĂ

Sant-Georgiu, 9 februarie

Onorată Redacțiune!

Ca totdeauna concede-ți și acum să intre în mult prețiosul „Observatoriulu” și întâmplări mai secundare, - la părere neînsemnate. Astă dată de la mine, următoarea împărtășire:

Legea cea grea pentru oamenii noștri, prin care s-a oprit de a purta arme de apărare contra hoților, furilor și animalelor sălbatice răpitoare, - a dat acestora arma la deplină libertate a străbate în lăuntrul satelor. Așa tocmai și astă-noapte, se auziră din trei laturi ale satului urlând lupii, de cugetai că sunt trompete și bande de muzici. După miezul nopții, pe la ora 2, lupii patrulând în locul străjilor comunale prin sat, tocmai dinaintea cancelariei comunale, lupii au scos de la vecinul de peste drum un porc, au început a-l mânca, când proprietarul auzind zbieretul porcului au și ieșit din casă numai în cămeșă și izmene, desculț, - și cu greu mare, cu ajutorul vecinilor, au putut alunga lupii de pe porcul său. După aceasta, poate că tot acei lupi, poate că alții, când era ora 6 dimineața, lupii au prins pe unul dintre doi câini ai d-lui Maxim Lica, jude regesc pensionat și l-au mâncat. Deși vecinii de ambele laturi ale străzii au ieșit din casele lor și s-a încercat a-i alunga, lupii fără grijă, fără teamă, au stat pe loc până ce și-au finit ospățul lor, apoi s-au tras triumfători la o îndepărtare cel mult de 50 stânjeni, unde steteră ca în parade, privind la oamenii ce strigau și la câinii ce lătrau asupra lor. Tocmai pe atunci plecând eu de la locuința mea, la o altă casă unde locuiește o fiică a mea, însumi am văzut cu ochii mei la acel loc opt lupi.

Sosind eu la fiica mea, unde locuiește mai încolo în sat, am și auzit în altă latură – mai îndepărtat, alți lupi urlând în toate tonurile, de m-au cuprins fiori.

Pe la câmp și munți, economii noștri de oi suferă necurmat daune cauzate de lupi care, chiar ziua la amiază, se reped în turmă de apucă oi, după ce de multe ori mai întâi au prins și mâncat câini.

Primarul comunei, Ion Buia, afirma cum că în zilele acestea au fost în munte la oile sale, unde se află mai multe târle aproape una de alta, când, atunci, un lup a intrat în o turmă de oi și a apucat o oaie pe care o a târât până unde așteptau și alți lupi; în acel moment păstorul oilor a și alergat având un par în mâinile sale și cu cinci câini lângă sine de au scos oaia din gura lupului. Când păstorul trăgea oaia omorâtă spre târta sa, lupii s-au reîntors după el și era gata să se apuce de el și de oaie când, la moment Ion Buia cu alți patru inși, s-au grăbit la acel păstor de l-au scăpat din pericol.

Ar fi bine ca notarii și primarii din toate satele acestui ținut să poarte conspecte peste daunele cauzate prin lupi și urși, spre a se putea oarecând compune o statistică exactă și aceasta să se poată așterne până la locurile mai înalte, spre a se putea convinge încât de dăunoasă este legea introdusă, prin care s-au oprit oamenilor de a purta arme de apărare și nu își pot scuti viața lor și bunul lor de oameni răi și de fiarele răpitoare sălbatice.

Trist ne merge nouă locuitorilor! O parte din vitele noastre le vindem pentru plățirea dărilor, o parte cad în gura lupilor. Aceasta este cauza de a scăzut suma oilor și scade din an în an. După conspectele care se poartă la primăria comunală în această comună, - cele compuse din anii înainte de intrarea legii prin care s-a oprit folosirea armelor de apărare, -

 CORESPONDENȚĂ PARTICULARĂ - Sant-Georgiu, 9 februarie

arată suma oilor de pe un an care ies la pășunare la munte, - și peste 10.000; din contră de la sus-citata lege încoace au tot scăzut numărul, - și din anul trecut 1880, a rezultat suma oilor la 5.600 capete și dacă acea lege va mai sta în vigoare încă un deceniu, pe atunci care sumă a oilor poate rezulta?

Rea economie de vite ni s-a cauzat; grea va fi plățirea dărilor la stat și câte alte dări, întru împilarea noastră.

Acestea sunt astă dată noutățile în satul Sant-Georgiu din cercul Rodna a comitatului Bistrița-Năsăud.

- Un sătean¹

SÂNGEORZ-BAI

CP formată din 3 imagini: Băile Reci; Băile Calde și Hotelul; Tunelul de Cale Ferata.
CP circulată în 03.10.1912

¹ *Observatoriulu*, Sibiu, Anul IV, 1881, nr. 13 (11/23 februarie), p. 51.

Vilegiatură Sângeorz-Băi

Sângeorzul românesc (astăzi Sângeorz-Băi, județul Năsăud) este cea mai românească stațiune balneară din Ardeal.

Stațiunea este situată într-o comună cu 5.000 locuitori în înfundătura unei văi a Carpaților, numită *Valea Borcutului*, înconjurată de molid și brad, scutită de curenți, cu o vegetație variată cu mult farmec, cu un aer bogat în ozon și emanațiuni de radium, întrecând cu mult băile de la Karlsbad și de Vichy.

Are altitudinea de 451 m. și o climă dulce subalpină. Cele 5 izvoare minerale cloruro-sodice îi împrumută numele meritat de Karlsbadul rece, iar ștrandul modern o întrecește, dând posibilitatea de tratamente în plin aer și pentru helioterapie.

Se întrebuințează sub titlul de apă *Hebe* în boalele cronice de stomac și intestine (hiperaciditate, atonie, dispepsie nervoasă, catare), în colicele hepatice, a căilor biliare (piatră), congestiunile ficatului, în afecțiunile căilor urinare (litiază, cistită, prostatită cronică), etc.

Ca băi, prin abundența sărurilor și a acidului carbonic ce conțin, influențează binefăcător asupra circulației prin tonificarea cordului și a vaselor sanguine. Din partea aparatului respirator avem o secrețiune mai abundentă și o expectorație mai ușoară.

Această stațiune poate fi considerată și drept locul de vilegiatură și de excursiuni al clujenilor, având o legătură directă (6 ore cu trenul din Cluj).

Dintre vizitatorii sezonului actual am remarcat pe următorii: Dr. Valer Moldovan – director ministerial, Grădinescu – prof. univ. Cluj, Dan Rădulescu – prof. univ. Cluj, Dr. Victor Papilian – prof. univ. Cluj, Maior – prof. univ. Cluj, Alexandru Ciura – director liceu Cluj, Anton Domide – director secundar Cluj, Olimpiu Ghiția – prof. secundar Cluj, Marius Peculea – director de bancă Cluj, dr. Mircea Haliță – asistent Cluj, Alexandru Pop – notar public Cluj, Dr. Leon Scridon – director de bancă Bistrița, Augustin Magheru – canonic și senator Oradea Mare, Alexandru Haliță – profesor Năsăud, Liviu Peter și Algeorge profesori secundari Tg.-Mureș, Aurel Domșa – protopop Blaj, Ștefan Țopa – inspector financiar și Cristache Simionescu – secretar general în finanțe București, prof. Marțian Negrea – Cluj, Kiss – prof. univ. Cluj, Dr. Victor Corbul – Cluj, Ion Săplăcan – colonel Cluj, Lucreția Hordoan – Bistrița, Maria Vârtic – Bistrița, Preot Teodor Ciuruș – Bârgău, Natalia Ștefănescu – Cluj, Dr. Ioan Voștinar – Oradea Mare, Vârtic Tuddor – Bistrița, Cărăgean Octavian – profesor Dej, Opreș Dumitru – Valea Lungă, Mironescu Margareta – București, Rogoian Victor – Cluj, G. F. Clemens – București, Dimitriu Elena – Dorohoiu, Fărcaș Maria – Cluj, Tuliciu Francisc – Arad, Maria Chitu – Năsăud, Iarosevici Iosif – Valea Mare, inginer Popescu – Timișoara, Cristofor Epure – Cluj, ing. Corneliu Pop – Tg.-Mureș, etc.

Serviciul medical este prevăzut prin d-l Dr. Teofil Tanco, Dr. Cosmuța, Dr. Chitu, Dr. Haliță Mircea și Dr. Boeriu, toți medici balneologi specializați. Funcționează un restaurant dietetic și două popote, având serviciu prompt și cu prețuri foarte moderate. Aparat de gimnastică, arena de tenis și organizări de excursiuni cu automobilul și cu autobuzele stabilimentului.

Camerele sunt de o curățenie exemplară, cu prețuri foarte moderate (de la 70-200 lei). Muzică excelentă și timpul cel mai favorabil posibil¹.

¹ *Patria*, Cluj, Anul XII, 1930, nr. 147 (vineri, 18 iulie), p. 6.

SOLOMON HALIȚĂ ȘI UNIFICAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DUPĂ MAREA UNIRE

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Învățământul românesc din perioada interbelică, după Marea Unire, a întâmpinat mai multe dificultăți. În primul rând, acesta s-a lovit de sistemele diferite de învățământ din Bucovina, Transilvania și Basarabia, unde influența austriacă, ungară și rusească și-au imprimat valorile și culturile specifice.

Accelerarea procesului de modernizare a societății, eliberarea marilor energii spirituale încătușate de-a lungul secolelor de dominație străină, strângerea laolaltă, pentru prima dată în istorie, a tuturor forțelor spiritualității românești, asigurarea unei baze materiale mai solide, climatul optimist generat de Marea Unire, setea de cultură a poporului au permis realizarea unui adevărat salt calitativ în domeniile învățământului, științei și culturii, înregistrându-se unele performanțe cu adevărat europene și chiar mondiale.

Printre cei implicați în acest proces îl găsim și pe sângeorzanul Solomon Haliță. La data de 29 martie 1919 (sâmbătă), la ora 9, s-a întrunit în localul Casei Școalelor din București comisia pentru unificarea învățământului din toate ținuturile locuite de români.

După ce s-au discutat principiile generale, s-au ales patru subcomisii pentru întocmirea memoriilor care s-au prezentat la ședințele următoare.

Printre membrii care s-au ocupat cu studierea trebuințelor pentru învățământul primar a fost și Solomon Haliță, ca reprezentant al Vechiului Regat.

În ziua de luni, care a urmat, s-a ținut o conferință prezidată de ministrul cultelor și instrucțiunii publice, Constantin Angelescu, la care au luat parte și Ștefan c. Pop. Dr. I. Nistor și Vasile Goldiș, miniștri de stat¹.

Solomon Haliță a citit raportul său asupra înființării și funcționării grădinilor (grădinițelor, s. n.) de copii. Propunea ca aceste grădini să poată fi înființate de stat, județ, comună, societăți și particulari, toate sub controlul statului. Ele trebuiau să funcționeze după programa stabilită, iar personalul didactic trebuia să îndeplinească condițiile cerute de regulament. Toți copiii de 6 ani, în mod obligatoriu, trebuiau să urmeze la aceste grădini, considerate ca școli pregătitoare pentru școala primară. Cu învoirea părinților puteau să urmeze la grădini și copii mai mici de 6 ani².

Tot în cadrul acestei conferințe au luat cuvântul miniștrii Ștefan C. Pop și Vasile Goldiș care au arătat că în actul Unirii de la Alba Iulia românii și-au luat angajamentul de a respecta libertatea confesiunilor, a cultului și a învățământului naționalităților neromâne, urmând ca statul să controleze dacă învățământul se predă conform planului și regulamentelor ce urmau să se întocmească.

Vasile Goldiș a menționat că „limba română nu trebuie să fie impusă în școlile de naționalitate străină. Așa că fiecare popor să rămână a se instrui în limba sa națională, ca nimeni să nu poată spune că din asupriți, românii s-au transformat în asupritori.

Numai cu modul acesta vom putea câștiga simpatia popoarelor neromâne”³.

¹ *Telegraful Român*, Sibiu, Anul LXVII, 1919, nr. 35 (joi, 10 aprilie), p. 2.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Joia ce a urmat a avut pe agendă discuții pe marginea raportului citi de Solomon Haliță cu privire la înființarea și organizarea grădinilor de copii în Vechiul Regat, ca și în teritoriile eliberate.

S-a enunțat principiul ca orice confesiune să fie liberă a deschide grădină de copii cu aprobarea și supravegherea statului¹.

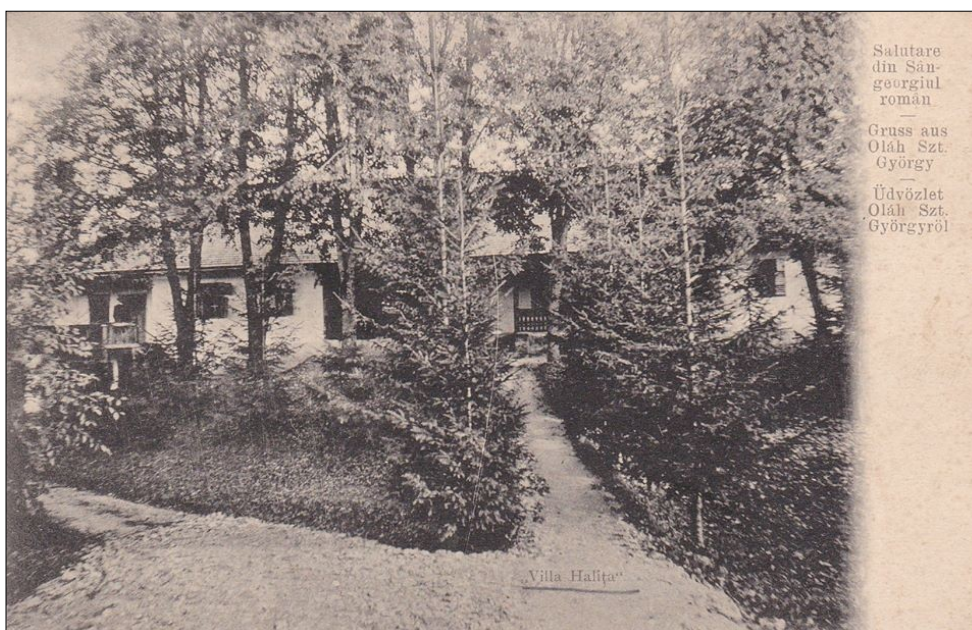
După terminarea discuțiilor pe seama grădinilor de copii, Solomon Haliță a citit raportul comisiei asupra organizării învățământului primar.

Acest învățământ urma să fie împărțit în două cicluri și el era obligatoriu. Primul ciclu cuprindea școala primară ale cărei cursuri regulate durau 4 ani. Al doilea ciclu va cuprinde școala complementară cu o durată de 5 ani. Astfel ca toți copiii să aibă contact cu școala până la vârsta de 16 ani.

Cursurile la școala complementară se țineau numai în zilele din săptămână. Copiii urmau aici, pe lângă cursuri teoretice, și cursuri practice în care li se predă anumite meșteșuguri, după necesitățile regiunii în care se aflau.

Elevii care dovedeau că după primele 4 clase primare urmau o altă școală, ca gimnaziu, școală de meserii, agricultură, etc., erau scutiți de școala primară complementară².

După cum se poate vedea, Solomon Haliță a avut o contribuție majoră în primii ani după război și, în general, în deceniul consolidării Unirii. Ca și specialist în Ministerul Instrucțiunii Publice s-a preocupat de refacerea localurilor școlare, de asigurarea accesului la învățătură a tuturor copiilor și a tinerilor – mai ales a celor din provinciile unite cu Țara, care suferiseră consecințele opresiunii străine –, de unificarea și modernizarea legislației.

SÂNGEORZ-BAI: Vila Haliță;
CP circulată în 16.07.1907
- colecția Cornel Rusan -

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

Solul Consiliului Național Român la guvernul din Iași

Călare peste munți cu scrisorile Consiliului Național Român pentru intrarea armatei române în Transilvania

Peripețiile călătoriei căpitanului I. Popovici

Când întreaga suflarea românească sărbătorește amintirea scumpă și întăritoare de suflet a zilei de 1 Decembrie 1918, socotim că e util să evocăm zilele care au premers marea faptă săvârșită la Alba Iulia.

Reîmprospătând episoade puțin cunoscute, dar de mare importanță din timpul frământărilor ardeleni în preajma praznicului de la Alba Iulia, vom descrie în cele ce urmează, după documentele vremii și după povestirea d-lui căpitan în rezervă Isidor Popovici, - drumul solului Consiliului Național Român din Transilvania, la guvernul de la Iași.

În luna octombrie 1918 d. căpitan Isidor Popovici, - azi pensionar în Cluj, - comandant la Garda Națională românească din Dej înființată de curând atunci, a fost trimis de Comitetul Național să ducă niște importante scrisori guvernului României de la Iași, scrisori prin care se cerea intrarea armatei române în Transilvania.

Vremurile de atunci erau deosebit de tulburi. Gărzile ungurești și secuiești terorizau lumea acolo unde erau încă înființate gărzile naționale românești. Spre a-și putea ușura trecerea în Vechiul Regat, d. Isidor Popovici a făcut să se zvonească în Dej că minerii români din Rodna Veche au atacat populația ungurească. Prefectul de la Dej, dr. Gaizago a intervenit disperat pe lângă Consiliul Național de la Dej ca să trimită pe cineva să liniștească spiritele românilor din Rodna. S-a pus, astfel, la dispoziția d-lui căpitan Isidor Popovici un tren special, compus dintr-o locomotivă și un vagon, condus de fochistul român Filip. La Rodna era, firește, liniște. Câtă liniște putea să fie în acele zile de frământare și de zbucium. Aici căpitanul Popovici sosind seara, a fost găzduit la doctorul Culcer căruia i-a destăinuit că încă în cursul nopții trebuie să treacă în Bucovina și de acolo în Vechiul Regat. Un fost sergent, instructor din compania căpitanului Isidor Popovici l-a însoțit pe acesta călare, peste munți, și l-a condus la Dorna Vatra. De aici solul Consiliului Național a trecut munții în Moldova la Burdujeni, unde s-a prezentat d-lui general Zadic, care i-a pus la dispoziție un tren special pentru Iași.

La Iași, unde se anunțase sosirea solului din Ardeal, Isidor Popovici a fost primit la gară seara, de mii de oameni, cu sute de drapele naționale. Sufletul României îndoliate, dar libere, primea cu drag pe trimisul Ardealului sub uniformă străină că căruia bătea o inimă românească. Din marea mulțime de la gară s-a desprins ardeleanul Haliță, originar din Sângeorzul-român, inspector școlar, pe atunci la Iași, rostind câteva cuvinte de bun soset.

Solul Ardealului a fost dus apoi în Piața Cuza Vodă, unde s-au ținut călduroase cuvântări manifestându-se pentru Ardeal. De aici d. căpitan Popovici a trecut la palatul Regal, înscriindu-și numele în registrul Palatului, iar după ce Comenduirea pieței i-a pus la dispoziție o locuință, a doua zi trimisul Consiliului Național s-a prezentat primului ministru de atunci, d-lui general Coandă și lui Ionel Brătianu, cărora le-a predat scrisorile Consiliului Național din Transilvania.

Solul Consiliului Național Român la guvernul din Iași

Îmbrăcat prin grija primului ministru, în uniformă de ofițer român, căpitanul Popovici, care a stat vreme de trei săptămâni în Iași, a participat zilnic la conferințele fruntașilor politici ai României în legătură cu problema Ardealului.

Iată cum descrie sosirea trimisului Consiliului Național la Iași, ziarul *Epoca*, în ediția specială de luni, 29 octombrie 1918.

Chemarea Ardealului Sosirea delegatului Comitetului Național

Astăzi dimineața a sosit în Iași d. locotenent Popovici, delegatul Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Ungaria.

D. locotenent Popovici a adus din partea Comitetului Național Român un mesagiu pe care l-a înaintat azi orele 11 dimineața, președintelui Consiliului, d. general Coandă.

În acest mesaj Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Ungaria declară că voința Românilor de peste munți este unirea lor cu România.

Comitetul cere M. S. Regelui și guvernului român ca armata României să execute voința Comitetului Național Român, intrând în Ardeal.

D. locotenent Popovici ne spune că în Ardeal domnește liniște și încredere, satele și orașele ardeleni au gonit în mai toate părțile autoritățile ungurești și au constituit comitete naționale.

Populația de origine străină e împăcată cu gândul Unirii cu România.

Ura: Trăiască România Mare!

*

Peste trei săptămâni, d. Isidor Popovici se întorcea în Transilvania cu mai multe scrisori dintre care și cu cea a lui Ionel Brătianu adresată lui Teodor Mihali.

În numărul 3 al revistei *Generația Unirii* din 10 mai 1929, Teodor Mihali în articolul „Amintiri politice despre Unire” publică scrisoarea răspuns pe care i-a trimis-o prin căpitanul Isidor Popovici, Ion I. C. Brătianu.

Iată acea scrisoare:

„Cea mai sfântă aspirațiune a neamului se îndeplinește. Peste suferințele trecătoare, generațiile vor râvni la zilele pe care le trăim. Fără mirare am văzut, că despărțiți în cele mai grele împrejurări ne-am regăsit cu aceleași simțiri și cu același gând. Grabnic acum este să oprim stăpânirea încercărilor vrăjmașe ale ungurilor, ale monarhiei, ale demagogiei, prin organizație, prin propagandă, prin forță.

Pentru organizare și propagandă, temeiul este firesc: Unire desăvârșită a tuturor sufletelor și a tuturor ținuturilor. Toți în jurul Regelui, care ține drapelul simbol al acestei Uniri; Libertatea și dreptatea pentru toți, de orice neam și orice religie; Dezvoltarea larg democratică, reforme electorale și agrare, noi condițiuni de viață pentru muncitorime, care să le asigure legitimele lor revendicări și parte de folos la rodul muncii lor.

Aici se grăbește trimiterea forțelor armate precum ați cerut.

Reamintind domnului Mihali întâlnirea noastră de la Sinaia în toamna anului 1914, după ce fusese primit de Regele Carol, vă zic tuturor cu dragoste frățească: Credința noastră ne-a mântuit. Să pășim înainte cu neclintită încredere în menirea neamului și în nețărmurit devotament în serviciul lui.

5/18 noiembrie 1918

I. C. BRĂTIANU

Solul Consiliului Național Român la guvernul din Iași

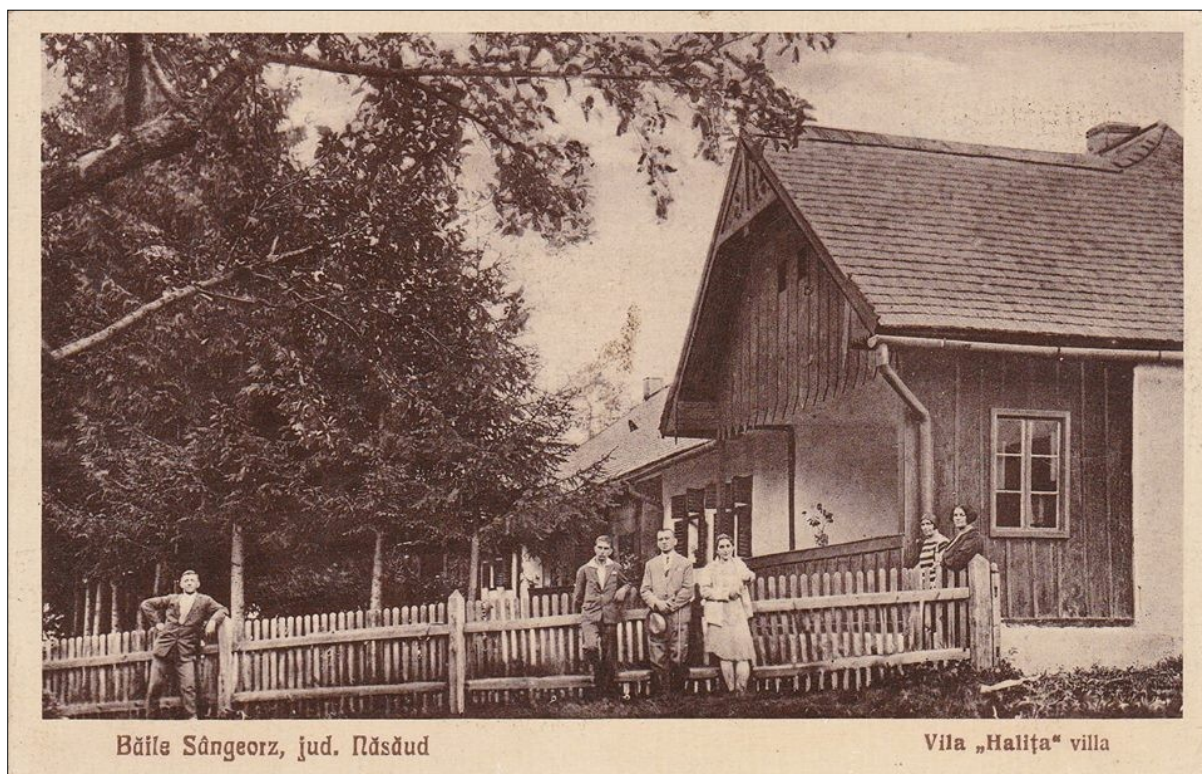
*

Solul Transilvaniei aducea cu sine și trei soldați români cu două automobile și o camionetă pentru nevoile Consiliului Național din Dej.

Vremurile erau atunci ceva mai liniștite, populația ungurească fiind împăcată de voie, de nevoie, cu gândul unirii Transilvaniei. Până la Dej nu l-a reținut și nu l-a legitimat nimeni, nici pe căpitanul Popovici, nici pe însoțitorii săi. Aici însă îl aștepta un ordin de arestare, emis de autoritățile ungurești.

Firește însă că acest ordin nu s-a mai putut executa, pentru că forța armată a Consiliilor naționale, reprezenta un scut de liniște și siguranță în fața gărzilor ungurești.

Am crezut de bine să împrăștiăm episodul acesta, ca o pildă de curaj românesc și ca o mărturie dintre cele mai reprezentative ale zilelor care au premers Alba Iulia¹.

SÂNGEORZ-BĂI: Vila Haliță

CP editata de Frații Brecher din Sângeorz-Băi, nedatată, necirculată
- Colecția Cornel Rusan -

¹ *Patria*, Cluj, 1936, Număr special – 1 Decembrie, p. 61 (articolul este semnat de Ion Brumar).

Dr. Laurențiu Oanea

- Din activitatea de parlamentar interbelic -

Politica economică a averilor grănicerești

MILU MĂLIN¹

Scriind despre ținutul grăniceresc năsăudean, eu însumi fiind grănicer, simt cum mă apasă ca povara unui blestem tot trecutul acestei Țări în care moșneagul Todoran și-a scuturat pletele răzmeriței cu mult înaintea lui Horea, simți sângele clocotitor al trupelor de Cătane a Împăratului jertfite pe altarul altor credințe, le simți toată vitejia rămasă scrisă în pravile cu pioase legende, toată vânzoala drumeagului Nașcu și toată revolta vicărășească a lui Mărian. Simte orice grănicer pentru că evocările trecutului dau o emoționantă rezonanță prezentului, același prezent cu nebuloase frământări, cu palpări de nebunie ce alterează logica, din leatul postbelicelor cântece a orchestrei intereselor.

Îmi place să cred că nici un ținut din oricare parte a României ar fi, n-a avut parte de atâtea frământări – în care absurdul a încălecat adesea logica și în care hatârul politic s-a plesnit la cortul intereselor cu toleranța venală – ca acest ținut al Năsăudului.

Nici într-un ținut nu s-a înregistrat un atât de crâncen război al tuturor contra tuturor ca aici. Și aceste frământări n-au fost contra unei stăpâniri, n-au fost îndreptate contra spoliatorilor străini de sânge și n-au avut ca izvor principal sărăcia, - știut fiind că omul se încruntă atunci când e sărac, când n-are ce să mănânce, - ci tocmai bogăția prea mare a fost mărul discordiei și chiar „frații grăniceri” au fost acei care, în calitate de regizori al iluziilor populare, au strâns cu pasiune ulciorul banilor nemunciți dând mărime de basm sumelor magic sustrate.

Ah, averile astea grănicerești câte vise de aur n-au făcut atâtor cocoși turmentați ai graniței, câte insomnii n-au provocat atâtor absolvenți ai academiilor primare brevetăți de toată jidănimea finanțelor bucovinene și... câte gânduri de defalcare a „pădurilor noastre” n-au încrâmpoțit sufletele imbecilizate de „propagandă pentru fericirea lor”, a țăranilor aceștia tot „grăniceri”, hăbăuciți de holirea vorbelor mieroase. Cât bănet s-a vărsat, câte prietenii s-au jertfit, până când încordările hotărâte a senatorului Laurențiu Oanea nu au lovit bărbătește în fruntea atâtor cariate ambiții cu bolovanul creațiunii vehemente, deschizând larg drumul răspicatelor afirmări valahe în politica economică a bocetelor grănicere. Cu toate acestea, suflarea grănicerească care va citi această pagină scrisă în prag de sărbătoare, va recunoaște odată cu mine că dacă senatorul Oanea e un luptător extraordinar de dibaci și temut în județul Năsăud, dacă are o minte tăioasă și o voință mereu crispată, e în același timp și un mare criminal pentru că prin faptul că a cristalizat în înfăptuiri toate gândurile românești, a înființat această titanică „Regna” a lăsat în același timp în brațele mizeriei vezi un întreg convoi de nenorociți agitatori, în întreg șir de vânători după căpătuială care, în afară de un bogat cazier la parchetele din Bistrița și Cluj, în afară de subvenția finanțelor jidovești, aveau doar visele de când de căpătuire.

„Regna” de ieri și de azi

Averea grănicerească, mărul atâtor discordii până mai ieri, e mare cât vitejia strămo-

¹ Pseudonim folosit de Emil Boșca-Mălin

MILU MĂLIN

șilor. Pentru a da o icoană fidelă a moștenirii celor 44 comune grănicere, amintim că această avere se compune din trei feluri de proprietăți:

1. Păduri administrate cumulativ cu o suprafață de 112.685 ha. cu o posibilitate anuală de 986 ha. adică pe volum de 250.000 m. c. de rășinoasă și 75 mii m. c. foioase.

2. Păduri defalcate cu o suprafață de 35.761 ha. cu o posibilitate anuală de 407 ha. sau pe volum de 34.000 m. c. foioase și 3 pășuni alpine și subalpine cu o suprafață totală de 32.582 ha. Afară de aceasta amintim apoi instalațiunile industriale și construcțiile de administrație care formează averea cumulativă cu o valoare de peste 65 milioane lei. În total averea celor 44 comune se evaluează la suma de 2 miliarde și 80 milioane lei.

Prin Legea XIX maghiară din 1890, pentru administrarea acestor fabuloase averi s-a înființat Direcțiune Regională Silvică cu sediul în Bistrița, supusă îndeaproape sub supravegherea statului, care vindea parchetele anuale prin licitație publică, abandonându-se în mâna străinilor aproape întreaga avere imobiliară.

Închegarea sub oblăduirea nădejdi aceluiași vis a întregului Neam Valah, găsește în situația de mai sus averea grănicerească. Dar odată cu unirea tuturor românilor bărbați din ținutul cu cel mai frumos trecut cultural, elaborează un mare plan pentru ridicarea și mai mult a nivelului cultural, prin înființarea unui șir întreg de școli și instituții publice. Sufla atunci vântul primăvăraticele realizări, fâlfâia de-a lungul văilor nășăudene stindardul gândurilor mari a unui Solomon Haliță din Sângeorz, a unui încercat luptător ca tumultuosul Ion Păcurariu – bărbați vrednici care pe vremuri s-au bucurat de cea mai călduroasă prietenie a lui I. I. C. Brătianu, a acestui prieten devotat al nășăudenilor căruia singur i se poate mulțumi că averile n-au fost expropriate. Dar toate aceste planuri a căror realizare începuse în unele locuri erau în funcție de aceste averi grănicerești administrate de amintita Direcție Silvică cu a ei sistem de licitații. Pe orizontul economiei românești apare însă fantoma cartelurilor. „Firmele favorizate de stăpânirea trecută nu se pot împăca cu noile prețuri și pentru a face o presiune asupra administrației pădurilor, se cartelează neprezentându-se la licitație până atunci până când nu va fi scăzut prețul lemnului la suma fixată de ei”.

E ușor de explicat că în felul acesta, Administrația averilor grănicerești neputând suporta nici cheltuielile de administrație, nu se putea duce la îndeplinire nici planul de culturalizare. De aici a pornit gândul de a se da o nouă soluție pentru administrarea acestor averi, pentru a se salva o situație imposibilă și rușinoasă în vreme ce dușmanii jubilau. Alt mod de salvare nu era decât exploatarea în regie, preconizată cu atâta căldură de Solomon Haliță care, în dragostea sa nemărginită pentru țărani dorea ca întreg beneficiul să fie a celor 44 comune proprietare a averilor. Erau acestea prin anul 1926.

După o muncă stăruitoare, cu concursul binevoitor al guvernului liberal de atunci, s-a ajuns la rezultatul dorit înființându-se societatea pentru exploatarea pădurilor grănicerești *Regna*, cuvânt format din primele inițiale ale Regimentului Grăniceresc Nășăudean.

Prima „Regnă”

Cu data de 2 mai 1926 ia ființă această primă societate „Regna” care, oricâte greșeli i s-ar arunca în spate, trebuie să recunoaștem că a deschis o adevărată epocă în viața economică și culturală nășăudeană. Se simte o înviorare în graniță, dându-se ocaziunea de muncă și câștig unui mare număr de muncitori la pădure, toți muncitori români grăniceri, a căror salar se ridică la suma de 50-80 milioane lei anual, bani rămași aproape în întregime în graniță. Afară de aceasta Societatea „Regna” a ajutat bănește cu sume importante mișcarea culturală din județ, sprijinind darnic orice operă de binefacere, dând nebanuit impuls școalelor și promovând în general ridicarea morală și culturală a populației grănicerești.

Dr. Laurențiu Oanea – Din activitatea de parlamentar interbelic

Scriem acestea pentru că ne place a fi cronicari obiectivi, a privi în față realitatea lucrurilor, fără a avea personal nici un gând rău, scriem fapte oricând controlabile.

Anii de criză din 1929-30-31 și 32 în bună parte, concurența teribilă a lemnului rusesc aruncat pe piața mondială cu prețuri extraordinar de mici, apoi pe de altă parte puțin capabila conducere a unor oameni care desigur au realizat mult pentru bugetul socotelilor lor, au dus la răpă Societatea „Regna”, care în 1932 soldează un deficit de 214 milioane.

Epoca marilor frământări

În situația tulbure ivită odată cu decăderea societății, se creează în graniță o mulțime de curențe care toate își etichetau dragostea pentru grăniceri. Atunci a apărut acel faimos escroc Comșa et Co. gras finanțat de Dumnezeii lemnului, care urmăreau acapararea imenselor bogății. Satele grănicere erau răscolite până la vomitare de predicatorii de răsăpântie, derbedeii satelor își dădeau mâna cu neisprăviții înscenând demonstrații „de forță”, scriindu-ne lungi jălbi de capete îndobitocite de alcool, formându-se delegații care aveau să preseze asupra ministerelor. Nu s-a cruțat nimic, în această nebunească campanie de frământări. Legea și credința au fost târâte adesea în noroi; ieșise la suprafață tot ce granița avea mai putred, mai hidos, mai dezgustător. Pe marginea acestui noroi al pasiunilor creșteau apoi florile bolșevismului, florile dezmățului moral. Nici când cred, bunul simț n-a fost mai crud zgâlțâit de agenții răului; nici când granița nășăudeană n-a încercat frământări atât de grave.

În iulie 1932 Societatea „Regna” este lichidată și trecută Direcției Silvice administrarea averilor grănicerești. Nu trece nici un an și în octombrie 1933 administrarea este încredințată C. A. P. S.-ului. Dar evenimentele se precipită. Tristul personaj Emil Comșa lucrând în solda firmei *Bucovina*, proprietatea familiei Anauch, finanțată de Banca de Credit Român a valahului Oskar Kaufman, urmărind acapararea averilor pe seama finanței internaționale evreiești, face ultima efortare, ultima zvârcolire a unui scârnav îngrășat în puhoiul onctuos al dezmățului, al descompunerii.

Un tunet și un steag în luptător

În aceste regretabile frământări se ridică senatorul Laurențiu Oanea, aducând cu sine un grup de bărbați încercați în lupte, un pumn vânjos și o voință de fier. Lovind cu hotărâre în mirul atâtor scăfârlii, jertfînd prietenii dragi, jertfînd energie, bani și timp, după aproape un an de înfruntare dărză a răului ce se oploșea în culcușurile atâtor finanțe străine, după o neîntreruptă osteneală pe drumul lung al Bucureștiului, izbutește să întroneze, peste ruini de pasiuni neîmplinite, peste dărâmături de idoli, această vehemență a creațiunii de care vorbeam la începutul acestei dări de seamă.

Moșteniri...

Cu data de 23 august 1935 se înființează regia cooperatistă „Regna” care e forțată să primească o moștenire cu totul deficitară. Averele celor 44 comune grănicerești era grevată de următoarele datorii:

1. Datoria către C. A. P. S. 30.078.148 lei.
2. Datorii vechi 56.069.026 lei.
3. Datorii care nu intră în conversiune 34.751.692 lei.
4. Procese 12.064.180 lei.

MILU MĂLIN

Totalul datoriilor de lichidat: 132.963.046 lei (adică una sută treizeci și două milioane, nouă sute șaiszeci și trei mii patruzeci și șase lei), datorii, a fost moștenirea actualei regii cooperatiste „Regna”. În așa împrejurări numai un om nebun și-ar fi luat o atât de grea răspundere pentru a salva aceste averi și a plăti datoriile imense – și totuși nebunul s-a găsit: a fost senatorul Oanea, care luând răspunderea gestiunii și conducerea fabricilor și comercializarea materialelor, în termen numai de șapte luni (!) a făcut față (până la 1 aprilie 1936) tuturor datoriilor din propriile puteri, acoperind toate cheltuielile de exploatare și comercializare, numai din venituri proprii fără a se contracta nici un împrumut.

Renașterea economică a graniței

Dar odată cu achitarea completă a acestor datorii, în necazul tuturor intrigilor și vorbelor rele, la sfârșitul anului 1935, conform bilanțului, se realizează o economie de 4 milioane 615 mii lei. Se achită două milioane pentru plantații Direcției Silvice, achită tangentele comunelor și se dă un milion lei ajutoare pentru tineretul universitar grănicer, tineret care de șase ani n-a primit un leu din bursele ce PE DREPT se cuvin de la Fondurile din Năsăud, dându-se astfel posibilitatea de a-și achita taxele de înscriere de examene, laboratoare, etc.

Datorită acestei dibace conduceri, datorită spiritului de adâncă înțelegere a realităților, societatea cooperativă „Regna” condusă de domnul senator Oanea, a dat un impuls nou și nebănuit vieții economice, a ridicat standardul de viață și a salvat averile grănicerești de la o sigură pierire.

Prin muncă și abnegație, lucrând cu cinste și gratuit, s-a înfăptuit o mare operă în granița năsăudeană. E oare cineva care fiind om de bună credință să nu recunoască aceste titanice eforturi?

Oameni ai hotărârilor eroice

Dar prin șira spinării a acestor năsăudeni a trecut ca un fior toată seva de veacuri a naționalismului grăniceresc. Vreau ca din Năsăudul conștiinței valahe, totdeauna treze, să facă un centru economic.

În vederea aceasta au mutat sediul societății cooperative „Regna” și sediul Direcției Silvice la Năsăud pentru a se da un nou impuls vieții acestui centru cultural.

Sunt oamenii marilor hotărâri și pace, oamenii care știu să se ridice pe culmile de gând ale înfăptuirilor mari, oameni care luptă neostoit.

Vrednici sunt și membrii din consiliul de conducere a „Regnei”, în frunte cu senatorul Oanea.

Iată pe moșneagul Teodor Simon, cunosătorul încercat al tuturor hârtoapelor năsăudene, pe căruntul arhidiacon Ion Popu, pe veșnicul în verva cântului Emil Ștefănuțiu, alături de neîntrecutul orator dr. Titus Mălai, nădejdea generației mele, pe Ștefan Lupu tânărul primar al Năsăudului, pe Pavel Pupăză și pe popa Ion Chitul – toți bărbați porniți hotărât pe drumul realizărilor.

... în prag de sărbătoare, tot prinosul gândurilor bune¹.

¹ *Națiunea Română*, Cluj, Anul X, 1936, nr. 289 (vineri 25 decembrie), p. 19.

Situația agricolă a localității Sângeorz-Băi în perioada 1926-1927

Dorin Dologa

În perioada interbelică agricultura a progresat la Sângeorz-Băi în ritm lent. Acest lucru se datorează mai multor factori. Condițiile de relief și climă de la Sângeorz-Băi nu erau favorabile culturii plantelor. Țăranii practicau agricultura cu unelte rudimentare, fără să respecte regulile agrotehnice. Ceea ce a frânat dezvoltarea producției agricole a fost fărâmițarea proprietății agricole prin moșteniri, lucru extrem de contraproductiv. Accesul la credite al țăranilor români era redus. Capacitatea de înțelegere și adaptare a țăranilor români la mecanismele pieței era limitată. Această situație din perioada interbelică este valabilă și astăzi, din aceleași motive.

În ceea ce privește cerealele, în toamna anului 1926 și în primăvara anului 1927 în localitatea Sângeorz-Băi s-au semănat 19 hectare cu grâu de primăvară, 108 hectare cu porumb, 26 hectare cu orz de primăvară și 193 hectare cu ovăz¹. Spre comparație, în toamna anului 1918 și în primăvara anului 1919 la Sângeorz-Băi s-au semănat 5,22 hectare cu grâu, 261 hectare cu porumb, 6,38 hectare cu orz și 394,4 hectare cu ovăz². Față de anul agricol 1918/1919 au crescut suprafețele cultivate cu grâu și orz și s-au redus suprafețele cultivate cu porumb și ovăz. Din grâu se făcea pâine. Creșterea suprafețelor cultivate cu grâu însemna că alimentația locuitorilor din Sângeorz-Băi s-a îmbunătățit. Condițiile de relief și climă de la Sângeorz-Băi nu erau favorabile cultivării grâului și porumbului, dar, în disperare de cauză, locuitorii aveau specii de sămânță adaptate în timp la condițiile locale. Grâul și orzul cultivat la Sângeorz-Băi era cel însămânțat primăvara, de o productivitate mai redusă decât cel de toamnă, dar adaptat condițiilor specifice de la Sângeorz-Băi. Populația localității Sângeorz-Băi a crescut de la 3.590 de locuitori în anul 1920, la 3.812 locuitori în anul 1930³. Ca urmare, a crescut și necesarul de hrană.

Orzul, ovăzul și porumbul se foloseau îndeosebi pentru hrana animalelor. În anul 1927 la Sângeorz-Băi existau 332 de cai (din care 2 armăsari, 100 de cai, 200 de iepe și 30 cai tineri), 578 tauri și boi (din care 8 tauri și 570 de boi), 1.050 de vaci (din care 650 vaci cu lapte, 100 de vaci sterpe și 300 vaci tinere), 4.415 oi (din care 115 berbeci, 3.500 de oi și 800 oi tinere), 155 de capre (din care 13 țapi, 102 capre și 40 capre tinere) și 305 porci (din care 5 vieri, 70 de scroafe și 230 porci tineri)⁴. În anul 1921 la Sângeorz Băi existau 217 cai (din care 39 de cai, 123 iepe și 55 cai sub 2 ani), 1.234 tauri și boi (din care 7 tauri, 710 boi⁵ și 517 junci⁶), 2.066 vite (din care 1054 vaci⁷, 244 juninci¹, 383 viței și 385 vițele), 13.389 oi (din care 412 berbeci, 1.600 cârlani, 9.691 oi, 1.686 mioare), 2.667 capre (din care 100 țapi,

¹ Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud (în continuare ANBN), Fond *Consilieratul Agricol al Județului Năsăud*, dosar 338/1927, f. 46.

² *Ibidem*, dosar 1/1919, f. 135.

³ Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *Istoria Județului Bistrița-Năsăud în documente și texte (epocile modernă și contemporană)*, Editura „Răsunetul”, Bistrița, 2001, p. 26.

⁴ ANBN, Fond *Consilieratul Agricol al Județului Năsăud*, dosar 337/1927, f. 172.

⁵ Boi românești.

⁶ Boi străini.

⁷ Vaci românești.

Dorin Dologa

39 vâlui², 2.478 capre și 60 vâluș³, 522 porci (din care 3 vieri, 89 scroafe, 430 porci tineri) și 1 bivoliță și 1 bivoliță junincă⁴. Comparativ cu anul 1921, în anul 1927 la Sângeorz Băi a crescut numărul de cai și a scăzut numărul de tauri și boi, vaci, oi, capre și porci. Scăderea numărului de animale însemna că locuitorii din Sângeorz Băi nu mai depindeau atât de mult de animalele crescute în gospodărie, condițiile de viață și trai îmbunătățindu-se.

Cantitățile de grâu abia ajungeau pentru consumul locuitorilor din Sângeorz Băi. Animalele erau crescute pentru consum propriu, dar și pentru vânzare. La târgurile din Sângeorz Băi și Rodna se vindeau îndeosebi vitele, dar și alte animale. În Rodna era un târg destul de mare, deoarece aici erau mineri care aveau nevoie de hrană.

În anul agricol 1926/1927 la Sângeorz Băi existau 6 726 hectare de fânețe naturale, 3 hectare de lucernă și 37 hectare de trifoi⁵. În anul agricol 1918/1919 aici existau 6388,12 hectare de fânețe naturale și 2,32 hectare cu fânețe de cultură⁶. Suprafețele ocupate de fânețe naturale și artificiale au crescut.

În anul agricol 1926/1927 la Sângeorz Băi s-au cultivat 17 hectare cu cartofi⁷, față de 18,56 hectare în anul agricol 1926/1927⁸. Suprafețele cultivate cu cartofi au înregistrat o ușoară scădere.

În anul agricol 1926/1927 la Sângeorz Băi se cultivau 12 hectare cu cânepă de fuior și 3 hectare cu cânepă de sămânță⁹, față de numai 0,58 hectare de in în anul agricol 1918/1919. Suprafețele cultivate cu in au crescut. Inul era folosit pentru confecționarea hainelor. Creșterea suprafețelor cultivate cu in a fost determinată de nevoie de confecționare a îmbrăcămintei. Țăranii nu aveau bani pentru a cumpăra îmbrăcămintă din prăvălii.

În ceea ce privește legumele, în anul agricol 1926/1927 la Sângeorz Băi s-au cultivat 3 hectare cu ceapă, 9 hectare cu varză și 8 hectare cu alte legume¹⁰. Suprafețele cultivate cu legume au crescut față de anul agricol 1918/1919, când la Sângeorz Băi se cultivau 1,16 hectare cu varză și 4,64 hectare cu alte legume¹¹. Creșterea suprafețelor cultivate cu legume însemna că mâncarea locuitorilor din Sângeorz Băi, care consta din mămăligă sau pâine, lapte, brânză, carne, a fost completată cu legume. În acest fel meniul s-a diversificat și îmbogățit, crescând și nivelul de trai.

În ceea ce privește pomii fructiferi, în anul agricol 1926/1927 la Sângeorz Băi existau 19 hectare de livezi de pruni și 12 hectare de alți pomi fructiferi¹². În anul 1927 la Sângeorz Băi existau 2 300 pruni, 2 700 meri, 980 peri, 225 vișini și cireși, 15 nuci, 10 piersici și 5 gutui¹³. În anul agricol 1918/1919 la Sângeorz Băi existau 1,74 hectare livezi de pruni¹⁴. Clima din zona Sângeorz Băi este rece și nu este propice în general creșterii pomilor fructiferi. Există însă unele zone mai joase, unde se manifestă influențe climatice locale, ce fac posibilă creșterea pomilor fructiferi.

¹ Vite străine.

² Țapi tineri.

³ Capre tinere.

⁴ ANBN, Fond *Consilieratul Agricol al Județului Năsăud*, dosar 78/1921, ff. 8, 49 v., 50.

⁵ *Ibidem*, dosar 338/1927, f. 46.

⁶ *Ibidem*, dosar 1/1919, f. 135.

⁷ *Ibidem*, dosar 338/1927, f. 46.

⁸ *Ibidem*, dosar 1/1919, f. 135.

⁹ *Ibidem*, dosar 338/1927, f. 46.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 338, f. 46.

¹¹ *Ibidem*, dosar 1/1919, f. 135.

¹² *Ibidem*, dosar 338, f. 46.

¹³ *Ibidem*, dosar 338, f. 66.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 1/1919, f. 135.

Situația agricolă a localității Sângeorz-Băi în perioada 1926-1927

Situația agricolă din anul agricol 1926/1927 de la Sângeorz Băi nu înregistra schimbări spectaculoase față de perioada precedentă. Totuși, în această perioadă se înfiripă un minim de cultură economică, în sensul creșterii animalelor pentru vânzare, nu pentru consum propriu. Locuitorii din Sângeorz Băi se adaptează încet la economia de piață, ceea ce constituie un stimulent al dezvoltării economice.

SÂNGEORZ-BAI: Vedere Panoramică cu Biserica Greco-Catolică, edificată în 1882;
CP circulată în 29.07.1905
- Colecția Cornel rusan

DIN GRANIȚĂ

Conspect statistic sanitar pe 1879 din cercul Rodnei al comitatului Bistrița-Năsăud

Cercul Rodnei constituie partea nord-orientală a comitatului, pe un teren muntos... Constă din 13 comune curat românești, cu un număr de locuitori de 17.648, amestecați numai ici-colea cu puține familii ungurești, armenești, evreiești, etc. Acest ținut are 4 scâlzi de ape minerale, cu deosebite ingrediente chimice: Sângeorz, Anieș (Dombath), Antonia și Valea Vinului. În Rodna-Veche este așezat oficiul montan peste minele statului. Tot în acest opid se află și o școală de stat, cunoscută din corespondențele jurnalistice de la 1876 încoace. Ocupațiunea poporului din cercul întreg, în genere, este agronomia, economia de vite, lemnăritul și plutăritul. Exportul de lemnărie este foarte considerabil. Scândurile de rezonanță de aici sunt bine primite și în țări străine.

În loco Rodna vreo câțiva, mai mult străini, se ocupă și cu exploatarea minelor, unii cu neguțătoria. Situația romantică a locului muntos, dimpreună cu renumitele ape minerale, în timp de vară, servește și de distracțiune pentru oaspeți veniți din mai multe părți ale țării, care voiesc reînnoirea sănătății și întărirea corpului.

După datele oficiale, în decursul anului trecut, în cercul Rodna, s-au născut 813 indivizi: bărbați 386, muieri 427. Dintre aceștia sunt: greco-catolici 705, romano-catolici 51, greco-orientali 40, izraeliți 7, alte confesiuni 10.

Suma răposăților se urcă la 797: greco-catolici 750, romano-catolici 35, greco-orientali 6, izraeliți 3, alte confesiuni 3.

Substrăgând mortalitatea din suma de nașteri, rezultă un plus de nașteri numai de 16 inși. S-au născut morți 6.

Cauze mai importante de mortalitate au fost: debilitate congenitală 106, convulsii sau matrici 17, atrophia de prunci 15, pneumonia 30, tuberculoza 43, catar de intestine 20, dizinterie 14, tiphos sau lungoare 42, scarlatină 23, morbili sau cori 20, dyphteris 260, cholera 1, crup sau sopârlitia 22, tusa convulsivă 47, friguri puerperale 4, syphilis 1, peritonitis 2, apoplexia 22, marasmus senilis-bătrânețe 81, amentia 1, casus fortuitus 2, moarte accidentală 11, hydrops 6, emphisema, cancer uterin 1, cogelatio-degerare 1, hernia 2, anemia 1, tabes dorsalis 1.

Deși datele sunt bazate mai cu seamă pe constatarea inspectorilor de morți, fiind niște morburii cunoscute, cu puțina excepțiune se pot privi aproximativ de adevărate. Din sumele suscituate se dovedește că numărul cel mai însemnat de mortalitate au devenit din morbul contagios dyphteritis și din slăbiciune de naștere. Cauza din urmă se atribuie la ocupațiunea muierilor cu lucru greu care, fiind econoame, în starea gravidității adeseori sunt expuse nașterilor mai înainte de timp.

Cauza bătrâneților este calculată de la 60 ani în sus; cea mai bătrână persoană a fost de 84 ani. De aici urmează ca având locuitorii ocupațiune grea, nu prea ajung mai în sus de la acea etate.

Conspect statistic sanitar pe 1879 din cercul Rodnei al comitatului Bistrița-Năsăud

Moartea violentă în tot decursul anului au fost numai în două cazuri. Acestea caracterizează că ținutul cercului este locuit de un popor păciuit și liniștit care, deși au trecut peste multe calamități ale timpului modern, nu și-au schimbat natura sa modestă. Mortalitate mai numeroasă s-a ivit între persoanele de la 1-5 și 10 ani.

Suma răposaiilor în această etate au fost 304, care formează jumătate din numărul total al mortalității. O dovadă că organismul omenesc în anii primi ai etății este mai înclinat, atât spre morburile epidemice și contagioase, precum și altele de altă natură.

În decursul anului au domnit mai multe morhuri epidemice și endemice, dintre care primul loc îl ocupă dyphteritis, scarlatina, morbili, typhus, crup și tusa convulsivă. Aceste morhuri au domnit mai vârtos la pruncii de la 1-10 și 15 ani. Au avut extensiune epidemică în lunile de primăvară și de toamnă ale anului. Comunele în care s-au ivit au fost: Sângeorzul român, Maieru, Leșu, Rodna-Veche și Ilva mare. Cu extensiune mai mare și cu decurgere mai nefavoritoare s-au arătat în comunele Sângeorz și Maieru care, de regulă, mai în tot anul formează cuibul diverselor epidemii. Aici se naște întrebarea – care este cauza de tocmai aceste două comune dintre cele mai mari ale cercului sunt mai expuse morburilor epidemice? Causa principală se află în situațiunea locului și în calitatea pământului. Ambele comune sunt așezate pe platoul îngust aflător lângă marginea fluviului Someș. Spre nord și sud se extind dealuri cu înălțime considerabilă și clina (cădere) repede, acoperite cu păduri frumoase și vegetațiune bogată. Pământul în calitatea lui este mai mult lutos și humos, care atrage și conține în sine mai mult timp umezeală. Primăvara când se topește neaua și toamna când se pornesc timpurile ploioase, toată apa care curge de pe dealuri, aducând cu sine mulțime de plante trecute în putreziciune, se așează și stagnează în grădinile și curțile locuitorilor din acele două comune. Ulițele și șanțurile se află căptușite și acoperite de apă și de tină. Acestea, cu deosebire primăvara și la începutul verii, formează într-adevăr loc prea acomodat pentru a-și cânta broaștele melodiile lor dictate de instinctul natural¹.

Plantele care stau mai mult timp în umezeală, prin ajutorul aerului trec în fermentație și putreziciune. Din acestea se dezvoltă cele mai multe animalcule parazite de plante, care sunt cauza principală a mai multor morhuri endemice, epidemice și contagioase. Din acele animalcule se ivesc morburile: dyphteritis, scarlatina, morbili, bubatul, tusa convulsivă, frigurile intermitente ș.a. Locuri de acelea băltoase sunt favorabile în unele timpuri și pentru dezvoltarea și lățirea contagiului de choleră. Afirmarea din urmă se dovedește destul de clar și cu epidemia de choleră din 1873, care în comuna Maieru a domnit în modul cel mai înfricoșat. Fiind locul amintit corespunzător pentru dezvoltarea parazitelor, acestea, în scurt timp, se sporesc foarte ușor, cu miliardele, infecta aerul și apa necesară de băut, care se strecura prin părțile pământului. Ajungând aceste parazite microscopice în organismul omului, produc diverse morhuri care, apoi, dezvoltându-se, se naște contagiul infectator, acomodat pentru a se lăți de la un individ la altul. De aici se explică pentru ce au fost morburile amintite în extensiune așa mare și periculoasă între locuitorii comunelor sus citate. Tot de aici se ivesc aceste morhuri mai cu seamă primăvara și toamna, când adică timpul este ploios, aerul și pământul plin de umezeală.

Felul morburilor stă în legătură cu soiul parazitelor și dezvoltarea acestora depinde de la schimbările timpului favoritor pentru sporirea și susținerea lor. Din acest incident se influența morburilor epidemice, de exemplu a cholerei, din calitățile pământului; tot el a descoperit că unele locuri, de exemplu Lyon, sunt apărate de choleră.

O altă împrejurare foarte ruinătoare pentru sănătate este și acea datină rea și foarte

¹ Stoica, medic cercual, în *Observatoriulu*, Sibiu, Anul III, 1880, nr. 18 (1/13 martie), p. 71.

Conspect statistic sanitar pe 1879 din cercul Rodnei al comitatului Bistrița-Năsăud

urâtă ca casele locuitorilor, de regulă, sunt în legătură cu grajdurile și cu cotețele vitelor sau aproape de aceste. Gunoii de la vite este grămadit tocmai în apropierea caselor, unde și rămâne de multe ori cu anii întregi. Afară de aceea sunt încă de luat în considerație și locuințele strâmte, mici și întunecoase și ce e mai mult, încă și necurate. De aici poate să priceapă oricine, ca mai cu seamă primăvara când se topește neaua și atmosfera începe a se încălzi, ce aer puturos poate fi în jurul caselor și peste tot în comunele unde stagnează atâta umezeală, gunoi putred și alte spurcăciuni. Se înțelege totodată, ca prunci, persoane fără ocupațiune, sunt siliți a petrece mai mult timp în acel aer nesănătos. Aceasta e cauza că în timpurile amintite mai vârtos pruncii au fost expuși la morburi contagioase. Tot împrejurări de acestea au contribuit la lățirea și decurgerea nefavoritoare a morburilor amintite.

Serbarea priveghiurilor și a pomenilor pe timpul cât au durat epidemiile, au fost tot atâtea datini acomodate pentru lățirea contagiului.

Prin scurta amintire scripturistică am voit a informa pe onorabilii lectori despre cauzele principale ale mortalității și ale multor pericole de viață, anume la persoanele tinere în care se concentrează speranțele viitorului națiunii.

Mulți vor trage la îndoială posibilitatea delăturării răului periculos, dară n-au cuvânt, căci toate cauzele de boli și moarte discutate aici se pot delătura, unele de tot, altele în parte mare. Prin laboare și energie se pot nimici cuiburile și clocitura morburilor. Condițiunile recerute în această privință ar fi deschiderea mai multor canale, ca să dea curs liber apei care inundă și acoperă teritoriul locuit de oameni. Supravegherea poliției sanitare la edificarea locuințelor, susținerea curățeniei – cu un cuvânt energica aplicare a legii sanitare care, precum se vede, există numai pe hârtie, fără de a fi introdusă și în faptă.

Acestea cad în datorințele oficiilor și comisiunilor sanitare, introduse în fiecare comună; ele sunt obligate a îngriji pentru delăturarea răului care amenință cu nimicire totală mai multe generații.

Prin ducerea în deplinire a acestor condițiuni, multe sute și mii de persoane ar fi scăpate din ghearele morții și bărbații de stat și toți oamenii de bine și toți câți doresc înflorirea națiunii lor, nu ar avea atâtea cauze de a se plânge asupra degenerării și împușinării locuitorilor.

Foarte m-aș bucura dacă aceste puține cuvinte ar aduce în mișcare activă simțul uman și național al acelor care sunt chemați a se interesa pentru binele și educația poporului simplu¹.

¹ Stoica, medic cercual, în *Observatoriulu*, Sibiu, Anul III, 1880, nr. 19 (5/17 martie), pp. 75-76.

EXPLOATAREA PĂDURILOR GRĂNICEREȘTI DIN BISTRIȚA-NĂSĂUD

OCTAVIAN LUNGU¹

Industria lemnului

Exploatarea fabricilor.

Serviciul administrativ exterior și organizarea muncii în întreprinderea forestieră.

Am indicat în altă parte, atribuțiunile secției fabricației, urmează să arătăm organizarea muncii și procesul de fabricație al cherestelei.

I. Organizarea muncii

1. Șeful uzinei.
2. Administratorul fabricii.
3. Casier.
4. Funcționar în birou.
5. Dactilografă.
6. Cantinier.
7. Magaziner.
8. Medic.
9. Învățător (unde fabrica avea școală proprie).
10. Oameni de servicii.
11. Vizitii, etc.

Fabrica din Ilva-Mică, fiind centrul liniilor ferate forestiere Ilva-Leșu, avea și un șef al uzinei din cauza răspunderii mari la această fabrică. Acesta avea întreaga răspundere administrativă și tehnică, administratorul fabricii limitându-și câmpul de activitate numai la exploatarea fabricii. Celelalte fabrici erau conduse de către un administrator de fabrică cu întreaga răspundere.

La exploatarea fabricilor avem următorul personal, după natura cheltuielilor și diversele activități.

II. Depozitul de bușteni.

1. Șeful depozitului de bușteni.
2. Ajutorul său.
3. Manipulanți, la evidența lemnului rotund și al buștenilor.
4. Acordanți la descărcarea, retezarea, secționarea lemnului rotund, sortarea și stivuirea buștenilor.

III. Hala gaterilor.

¹ Octavian Lungu, *Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud – Teză de doctorat*, București, 1935, pp. 177-194.

OCTAVIAN LUNGU

1. Maestrul de ferăstrău.
2. Gateriști.
3. Ajutori gateriști.
4. Rolari (cei care aduc bușteni pe vagoanele la gatere).
5. Circulariști.
6. Lucrători la mașinile de geluit.
7. Manipulanți la înscrierea buștenilor.
8. Cărători de material.
9. Cărători pentru rămășițe și rumeguș (în majoritate femei).
10. Diferiți alți lucrători necesari.

IV. Depozitul de cherestea.

1. Șeful depozitului de cherestea.
2. Ajutorul său.
3. Expeditor.
4. Manipulant la rampa de sortare.
5. Sortatori.
6. ajutori sortatori.
7. Lucrători la legatul lețurilor.
8. Cărători (cei care duc materialul sortat la stive).
9. Stivuitori.
10. Cărători pentru expediție.
11. Încărcători în vagoane.
12. Încărcători de vagoane.
13. Păzitori de noapte și de zi.

V. Hala mașinilor și ateliere.

1. Șeful mecanic.
2. Mecanici.
3. Lăcătuși.
4. Fochiști.
5. Tâmplari.
6. Alți meseriași și lucrători.
7. Ucenici.

Numărul angajaților și lucrătorilor, indicați în aceste 5 categorii nu era egal pentru toate fabricile, ci era în funcție de capacitatea de producție a fabricilor și mai ales de intensitatea producției.

Depozitul de bușteni

Aici se depozitează materialelor lemnos transportat de la locurile de exploatare, fie cu cale ferată forestieră, fie cu tracțiune animală sau cu plutele. Materialul lemnos se aducea în formă de lemn rotund și se fasona în bușteni în depozitele de bușteni.

Depozitele de bușteni trebuie să fie foarte bine amenajate, permițând o conservare asigurată a buștenilor, o manipulare bună și o ușoară alimentare a gaterilor.

Pentru fabricile deservite de căi ferate forestiere, transportul lemnului rotund se făcea în tot decursul anului, iar pentru fabricile fără căi ferate ca Dornișoara și Valea-Mare, lemnul rotund era adus în timpul iernii. Acest transport se făcea cu ajutorul animalelor. Trunchii erau trasi de cioflânc și după volumul lemnului rotund, se putea tânjeli 2-3 m³.

Munca în depozitul de bușteni.

- a) Descărcarea lemnului rotund de pe vagonete sau din care.
- b) Scoaterea lemnului rotund din apă, în cazul când a fost plutărit.

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

c) Retezarea (se făcea cu fereastră de mână).
 d) Secționarea (cu multă îngrijire, eliminând părțile defectuoase fără de a reduce valoarea buștenilor prin obținerea unor lungimi necurente).

e) Sortarea.

1. După specii (brad, molid, etc.).

2. După lungimi.

3. După calitatea buștenilor cl. I, II și III.

E suficient să amintim, fără de a intra în detalii, că manipularea depozitului de bușteni reclamă multă grijă și atenție pentru a se obține maximum de randament calitativ și cantitativ.

Ce însemnează un depozit de bușteni, bine asortat, bine manipulat, se știe din practică. El este rezervorul de alimentare al fabricilor și capacitatea de producție a fabricii depinde în bună parte de modul de funcționare a depozitului de bușteni.

Principiul raționalizării se poate aplica și la depozitele de bușteni, fără a avea instalații moderne ca transportoare cu lanț și elevatoare. Acest principiu constă în manipularea și stivuirea buștenilor în așa fel încât să parcurgă minimum de distanță. Înțelegem prin minimum de distanță, evitarea distanțelor inutile în ducerea buștenilor (buștenii pentru marfă curentă să fie mai la îndemână stivuiți). Cu alte cuvinte, principiul raționalizării se poate rezuma la reducerea cheltuielilor inutile, în manipularea și amenajarea depozitului de bușteni în condițiuni bune.

Fabricarea cherestelei

Capacitatea zilnică de producție a celor 6 fabrici așezate cu 25 gateri cu câte 3 echipe, lucrând 7 ore.

Nr. crt.	Fabrica	Cantitatea	Randament
1.	Ilva-Mică	300 m ³	57%
2.	Valea-Mare	220 m ³	55%
3.	Fiad	200 m ³	60%
4.	Suseni-Bârgăului	150 m ³	55%
5.	Dornișoara	200 m ³	53%
6.	Vatra-Dornei	180 m ³	57%
	Total	1.250 m ³	

ceea ce dă deci o capacitate totală de 1.250 m³ pe zi pentru cele 6 fabrici cu o producție intensivă.

În intervalul de timp, începând din primăvara anului 1925 și până la sfârșitul anului 1930, s-au tăiat în fabrici următoarele cantități de lemn rotund:

Anul	Lemn rotund m ³	Cherestea rezultată m ³
1925	30.826	17.542.144
1926	77.592	45.004.091
1927	138.926	79.515.725
1928	158.512	90.610.580
1929	191.000	106.440.000
1930	141.429	82.989.235
Total	738.285	422.101.775

OCTAVIAN LUNGU

Când am expus exploatarea forestieră, am analizat cheltuielile anului 1929. Vom analiza cheltuielile aceluiași an, pentru fabricație.

Înainte de aceasta, câteva considerațiuni generale cu privire la producția cherestelei.

Producția anuală a fabricilor depinde de următorii factori:

1. Stocul lemnului rotund
2. Conjunctura pieței
3. Capacitatea de producție a fabricilor
4. Mijloace financiare

Prin industrializarea lemnului obținem în fabricile de cherestea:

1. Produse principale, cherestea, scopul producției.
2. Produse secundare, rezultate prin producția produselor principale, constituind o activitate anexă.

Tăierea în gatere

1. Tăierea în plin (Scharfschneiden, debit en boules, en plots).
2. Tăierea în prisme (Hochschnittwaare, Pariserwaare, debit sur dosses).
3. Tăierea în circulare.
4. Tăierea la circulare de retezat.

Cheltuielile de exploatare în fabrici.

Iată cheltuielile de fabricație pentru anul 1929 și în același timp, partea tăiată de fiecare fabrică, din cantitatea totală de 191.000 m³ lemn rotund:

Fabrica	M ³ lemn rotund	Randament	Cherestea m ³
Ilva-Mică	45.000	57%	25.650.000
Valea-Mare	23.000	55%	11.500.000
Fiad	30.000	60%	18.000.000
Susenii-Bârgăului	30.000	55%	16.500.000
Dornișoara	28.000	53%	14.840.000
Vatra-Dornei	35.000	57%	19.950.000
Total	191.000		106.440.000

Uzina Ilva-Mică

Cheltuieli de fabricație pentru exploatare 45.000 m³ rășinoase repartizate pe m³.

Nr. crt.	Cheltuieli	Lei
1.	Plata muncitorilor din depozitul de bușteni	34,32
2.	Plata muncitorilor la mașini și ateliere	13,01
3.	Plata muncitorilor la hala ferestrelor	36,24
4.	Plata muncitorilor la fabrica de cherestea	29,32
5.	Plata muncitorilor la manipularea lețurilor	5,29
6.	Salariile personalului stabil	23,16
7.	Întreținerea vehiculelor	2,50
8.	Materiale tehnice	11,81
9.	Cota de amortizare a uneltelor	10,47
10.	Întreținerea clădirilor	12,14

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

11.	Asigurarea imobilelor și a materialelor	3,33
12.	Asigurări sociale	3,14
13.	Cheltuieli diferite	6,91
14.	Cheltuieli neprevăzute	3,36
	Totalul cheltuielilor de fabricație pe m ³	195

Uzina Valea-Mare

Exploatarea a 23.000 m³ esență rășinoasă

Nr. crt.	Cheltuieli	Lei
1.	Plata muncitorilor din depozitul de bușteni	28,40
2.	Plata muncitorilor la mașini și ateliere	14,36
3.	Plata muncitorilor la hala fereastrăului	45,78
4.	Plata muncitorilor la fabrica de cherestea	16,18
5.	Plata muncitorilor la manipularea lețurilor	5,00
6.	Salariile personalului stabil	30,67
7.	Întreținerea vehiculelor	6,89
8.	Materiale tehnice	12,26
9.	Cota de amortizare a uneltelor	8,97
10.	Întreținerea clădirilor	11,60
11.	Asigurarea imobilelor și a materialelor	3,96
12.	Asigurări sociale	4,29
13.	Cheltuieli diferite	8,83
14.	Cheltuielile depozitului de cherestea Anieș	37,75
15.	Cheltuieli neprevăzute	5,06
16.	Costul transportului la depozitul Anieș	50,00
	Totalul cheltuielilor de fabricație pe m ³	290

La această fabrică avem un plus de cheltuieli de fabricație în sumă de lei 95 pe m³ față de uzina din Ilva-Mică.

Când am făcut descrierea instalațiilor și situația fabricilor, am arătat că fabrica din Valea-Mare nu era favorabil situată din punct de vedere al expediției, neavând legătură directă cu calea ferată română. Din această cauză, materialul fasonat se depozitează și manipulează în depozitul de cherestea din Anieș, situat la o depărtare de circa 16 km. de fabrica din Valea-Mare.

Transportul materialului fasonat fiind făcut cu tracțiune animală, rezultă și o diferență a cheltuielilor:

1. Costul transportului la depozitul de cherestea Anieș	50,00 lei
2. Cheltuielile depozitului de cherestea Anieș	37,75 lei
3. Diferența determinată de împrejurări locale	<u>7,25 lei</u>
	<u>Diferență 95,00 lei</u>

Uzina Fiad

Cheltuieli de exploatare a celor 30.000 m³ esență rășinoasă:

OCTAVIAN LUNGU

Nr. crt.	Cheltuieli	Lei
1.	Plata muncitorilor din depozitul de bușteni	37,49
2.	Plata muncitorilor la mașini și ateliere	9,90
3.	Plata muncitorilor la hala fereastrăului	32,92
4.	Plata muncitorilor la fabrica de cherestea	25,49
5.	Plata muncitorilor la manipularea lețurilor	4,13
6.	Salariile personalului stabil	21,01
7.	Întreținerea vehiculelor	5,71
8.	Materiale tehnice	12,42
9.	Cota de amortizare a uneltelor	14,73
10.	Întreținerea clădirilor	10,00
11.	Asigurarea imobilelor și a materialelor	2,67
12.	Asigurări sociale	3,10
13.	Cheltuieli diferite	10,40
14.	Cheltuielile depozitului de cherestea Salva	39,98
15.	Costul transportului la depozitul Salva	60,00
16.	Cheltuieli neprevăzute	4,05
	Totalul cheltuielilor de fabricație pe m ³	285

Uzina Fiad, de asemenea, nu are legătură directă cu calea ferată română. Materialul fasonat se manipulează și depozitează în gara Salva, pe un teren închiriat. Transportul se făcea de la fabrica Fiad până la depozitul din salva cu tracțiune animală, pe o distanță de 24 km., revenind pe m³ lei 60, cheltuieli de transport. La fabrica din Fiad avem deci cheltuieli în plus, cheltuielile depozitului Salva lei 39,989 și costul transportului în sumă de lei 60, adică în total 99,98.

Uzina Susenii-Bârgăului

Cheltuieli de exploatare pentru 30.000 m³ esență rășinoasă

Nr. crt.	Cheltuieli	Lei
1.	Plata muncitorilor din depozitul de bușteni	36,13
2.	Plata muncitorilor la mașini și ateliere	14,24
3.	Plata muncitorilor la hala fereastrăului	46,76
4.	Plata muncitorilor la fabrica de cherestea	32,70
5.	Plata muncitorilor la manipularea lețurilor	7,12
6.	Salariile personalului stabil	23,72
7.	Întreținerea vehiculelor	4,38
8.	Materiale tehnice	13,20
9.	Cota de amortizare a uneltelor	14,16
10.	Întreținerea clădirilor	5,00
11.	Asigurarea imobilelor și a materialelor	4,45

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

12.	Asigurări sociale	4,35
13.	Cheltuieli diferite	10,20
14.	Cheltuieli neprevăzute	0,61
	Totalul cheltuielilor de fabricație pe m ³	217

Uzina Dornișoara

Cheltuieli de exploatare pentru 28.000 m³ esență rășinoasă

Nr. crt.	Cheltuieli	Lei
1.	Plata muncitorilor din depozitul de bușteni	29,82
2.	Plata muncitorilor la mașini și ateliere	15,12
3.	Plata muncitorilor la hala fereastrăului	46,10
4.	Plata muncitorilor la fabrica de cherestea	26,57
5.	Plata muncitorilor la manipularea lețurilor	6,24
6.	Salariile personalului stabil	28,06
7.	Întreținerea vehiculelor	2,45
8.	Materiale tehnice	13,10
9.	Cota de amortizare a uneltelor	4,81
10.	Întreținerea clădirilor	6,36
11.	Asigurarea imobilelor și a materialelor	10,66
12.	Asigurări sociale	4,54
13.	Cheltuieli diferite	9,84
14.	Cheltuielile depozitului din Bistrița-Bârgăului	7,00
15.	Cheltuieli neprevăzute	4,32
	Totalul cheltuielilor de fabricație pe m ³	215

Fabrica din Dornișoara gravitează către portul Galați, cu piețele de desfacere din centrul Europei n-are legătură directă prin c. f. r. decât numai ocolind via Adjud.

Există însă o legătură făcută de un tren electric. Pentru a evita ocolirea, materialul se transportă cu acest tren până la depozitul din Bistrița-Bârgăului, de unde se încarcă în vagoanele c. f. r. Pentru transbordarea materialului avem cheltuieli în plus.

Uzina Vatra-Dornei

Cheltuieli de exploatare pentru 35.000 m³ esență rășinoasă pe m³.

Nr. crt.	Cheltuieli	Lei
1.	Plata muncitorilor din depozitul de bușteni	45,92
2.	Plata muncitorilor la mașini și ateliere	15,12
3.	Plata muncitorilor la hala fereastrăului	46,10
4.	Plata muncitorilor la fabrica de cherestea	26,56
5.	Plata muncitorilor la manipularea lețurilor	6,24
6.	Salariile personalului stabil	30,11

OCTAVIAN LUNGU

7.	Întreținerea vehiculelor	2,47
8.	Materiale tehnice	13,10
9.	Cota de amortizare a uneltelor	4,81
10.	Întreținerea clădirilor	66,36
11.	Asigurarea imobilelor și a materialelor	10,66
12.	Asigurări sociale	4,54
13.	Cheltuieli diferite	9,84
14.	Cheltuieli neprevăzute	1,27

Pe lângă cheltuielile de fabricație, mai avem și alte cheltuieli de încărcare și de manipulare rămășițelor.

Le vom arăta în mod detaliat numai pentru fabrica din Ilva-Mică, recapitulându-le pentru celelalte fabrici:

Uzina Ilva-Mică

Cheltuieli de încărcare

1. Plăți muncitorești	lei 23,05
2. Materiale tehnice	2,53
3. Diferite cheltuieli	5
Total	lei 30,56

Cheltuieli cu manipularea rămășițelor

1. Plăți muncitorești	lei 10
2. Materiale tehnice	2,40
3. Diferite cheltuieli	1,50
Total	13,90

Cheltuieli de încărcare recapitulate pe fabrici

Ilva-Mică	lei 30,56
Valea-Mare	30,56
Fiad	30,56
Susenii-Bârgăului	32,50
Dornișoara	24,78
Vatra-Dornei	30,56

Cheltuieli cu manipularea rămășițelor

Ilva-Mică	lei 13,19
Valea-Mare	23,90
Fiad	---
Susenii-Bârgăului	13,90
Dornișoara	13,90
Vatra-Dornei	13,90

Cheltuielile avute cu manipularea rămășițelor nu se treceau în cheltuielile de fabricație, ci într-un cont de rezultate, „Vânzarea rămășițelor”. Rezultatele acestui cont puteau fi pozitive sau negative, după cum se puteau valorifica rămășițele nici nu se puteau valorifica, fabrica fiind situată departe de comune și pentru a preîntâmpina pericolul unui incendiu, rămășițele se ardeau.

La cheltuielile de fabricație de la punctul 6 sunt trecute pentru fiecare fabrică și cota parte pentru m³, din salariile personalului stabil, plătit cu salariul lunar.

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

Iată retribuțiile lunare ale personalului din serviciul exterior:

Uzina Ilva-Mică

Nr. crt.	Personalul	Salariul lunar în lei
1.	Șeful uzinei, 1/3 din salar	5.626
2.	Administratorul fabricii	13.503
3.	Casier	8.018
4.	Manipulant la birou	5.318
5.	Dactilografă	3.198
6.	Mecanic	6.398
7.	Șeful depozitului de bușteni	5.858
8.	Ajutorul șefului depozitului de bușteni	4.238
9.	Maistrul de ferăstrău	5.318
10.	Șeful depozitului de cherestea	6.938
11.	Ajutorul șefului depozitului de cherestea	5.318
12.	Expeditor	5.318
13.	Ajutor expeditor	4.778
14.	Manipulant la rampa de sortare	4.238
15.	Magaziner	5.858
16.	Doi practicanți a lei 3.198	6.396
17.	Onorariul medicului	4.031
	Total lunar	100.350

Pentru retribuțiile personalului exterior de la uzina din Ilva-Mică era necesar anual suma de lei 1.204.200.

Șeful uzinei e trecut numai cu 1/3 din salar, deoarece 1/3 se trecea la cheltuielile de exploatare forestiere, iar 1/3 la exploatarea căii ferate forestiere.

La celelalte fabrici, nu vom mai arăta detaliat retribuțiile personalului, ne vom mărgini să le recapitulăm într-o sumă globală.

Fabrica	Numărul angajaților	Total lunar lei	Anual lei
Ilva-Mică	17	100.350	1.204.200
Valea-Mare	17	75.142	901.704
Depozitul Anieș	3	17.574	210.888
Fiad	17	63.028	756.336
Depozitul Salva	3	16.494	197.928
Susenii-Bârgăului	12	69.176	830.112
Dornișoara	17	65.474	785.688
Vatra-Dornei	16	128.236	1.538.832
Total	102	535.474	6.425.832

OCTAVIAN LUNGU

La cheltuielile de fabricație și cheltuieli de încărcare, trebuie să mai adăugăm și cheltuielile avute cu exploatarea lemnului rotund pentru a obține prețul de cost al cherestelei. Aceste cheltuieli le-am indicat în altă parte, ele sunt următoarele:

Cheltuielile de exploatare ale lemnului rotund

1. Prețul la tulpină
2. Fasonat și corhănit
3. Tras la rampă
4. Câștigul antreprenorului
5. Salarii forestiere
6. Diferite cheltuielile
7. Exploatarea căii ferate forestiere
8. Cheltuieli de plutărit

Pentru simplificare, le vom numi cheltuieli forestiere și în ele se va cuprinde și exploatarea căilor ferate forestiere și costul plutăritului, pe râurile din bazinul fabricii Vatra-Dornei.

Cheltuielile forestiere și de fabricație repartizate pe cantitatea de lemn rotund, debitată de fiecare fabrică în anul 1929:

Uzina Ilva-Mică

1. Cheltuieli forestiere	lei 418,07
2. Cheltuieli de fabricație	lei 195
3. Cheltuieli de încărcare	lei 30,56
4. Cheltuieli centrale	lei 51,55
5. Cheltuieli diferite	lei 10,13
Total	lei 705,31

X45.000 m³. Lei 31.738.950

Uzina Valea-Mare

1. Cheltuieli forestiere	lei 345,54
2. Cheltuieli de fabricație	lei 290
3. Cheltuieli de încărcare	lei 30,56
4. Cheltuieli centrale	lei 51,55
5. Cheltuieli diferite	lei 23,72
Total	lei 741,37

X23.000 m³. Lei 17.051.510

Uzina Fiad

1. Cheltuieli forestiere	lei 256,88
2. Cheltuieli de fabricație	lei 285
3. Cheltuieli de încărcare	lei 30,56
4. Cheltuieli centrale	lei 51,55
5. Cheltuieli diferite	lei 8,94
Total	lei 632,93

X30.000 m³. Lei 18.987.900

Uzina Susenii-Bârgăului

1. Cheltuieli forestiere	lei 387,78
2. Cheltuieli de fabricație	lei 217
3. Cheltuieli de încărcare	lei 32,50
4. Cheltuieli centrale	lei 51,55
5. Cheltuieli diferite	lei 16,92
Total	lei 705,75

X30.000 m³. Lei 21.172.500

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

Uzina Dornișoara

1. Cheltuieli forestiere	lei 384,25
2. Cheltuieli de fabricație	lei 215
3. Cheltuieli de încărcare	lei 24,78
4. Cheltuieli centrale	lei 51,55
5. Cheltuieli diferite	lei 19,26
Total	lei 694,84 X 28.000 m ³ . Lei 19.455.520

Uzina Vatra-Dornei

1. Cheltuieli forestiere	lei 433,94
2. Cheltuieli de fabricație	lei 223
3. Cheltuieli de încărcare	lei 30,56
4. Cheltuieli centrale	lei 51,55
5. Cheltuieli diferite	lei 18
Total	lei 757,05 X 35.000 m ³ . Lei 26.496.750

Vom recapitula: cantitatea lemnului rotund trecut prin gateri de fiecare fabrică, cheltuielile de fabricație, inclusiv prețul de cost al lemnului rotund, la depozitele de bușteni:

Fabrica	Cantitatea m ³	Preț unitar lei	Preț total lei
Ilva-Mică	45.000	705,31	31.738.950
Valea-Mare	23.000	741,37	17.051.510
Fiad	30.000	632,93	18.987.900
Susenii-Bârgăului	30.000	705,75	21.172.500
Dornișoara	28.000	694,84	19.455.520
Vatra-Dornei	35.000	757,05	26.496.750
Total	191.000		134.903.130

În anul 1929 s-a tăiat în cele șase fabrici de cherestea în total de 191.000 m³ lemn rotund, rezultând 106.440.000 m³ cherestea cu prețul mediu de cost de lei 1.267,41 pe m³.

Tot în anul 1929 s-a fabricat și cherestea de fag și anume:

Ilva-Mică	m ³ 7.000	cheltuieli de fabricație	lei 2.280.670
Valea-Mare	m ³ 1.500		695.745
Fiad	m ³ 6.000		2.746.860
Susenii-Bârgăului	m ³ 5.000		1.765.100
Total	m ³ 19.500		7.488.375

În suma de lei 7.488.375 se cuprind și cheltuielile avute cu manipularea rămășițelor de fag în sumă de lei 324.475.

După cum știm, 20% din foioase mediocre reprezintă lemn de lucru, însă din lipsa unei uscătorii, fagul exploatat până în anul 1927, s-a fasonat numai în lemne de foc.

În anul 1927 s-a construit o uscătorie cu 3 camere la uzina din Susenii-Bârgăului și s-a început și fabricarea cherestelei de fag.

Vom analiza preșul de cost după metoda cifrelor indice, luând ca bază prețul de la fabrica Ilva-Mică.

OCTAVIAN LUNGU

Natura cheltuielilor	Ilva-Mică		Valea-Mare	Fiad	Suseni	Dornișoara	Dorna
	S U M E		S u m e r e l a t i v e				
	absolute	relative					
1. Preț la tulpină	199.—	100.—	79.8	40.7	77.—	106.5	92.5
2. Cheltuieli forestiere	219.07	100.—	85.1	80.2	107.—	78.6	114.—
3. Cheltuieli de fabricație	195.—	100.—	148.7	146.1	111.2	110.2	114.3
4. Încărcare	30.56	100.—	100.—	100.—	106.3	81.—	100.—
5. Cheltuieli centrale	51.55	100.—	100.—	100.—	100.—	100.—	100.—
6. Cheltuieli diferite	10.13	100.—	234.1	88.2	167.—	190.1	177.6
Prețul de cost . . .	705.31	100.—	105.1	89.7	100.1	98.5	107.3

Vedem că prețul la tulpină nu este egal pentru toate fabricile, cel mai ridicat îl înregistrăm la fabrica din Dornișoara determinat de calitatea lemnului, aici se găsește mult lemn de rezonanță. Cel mai scăzut e la fabrica din Fiad, fiind mult brad. Cheltuielile forestiere, de asemenea, prezintă inegalități, cele mai urcate le înregistrăm la fabrica din Vatra-Dornei, din cauza cheltuielilor de plutărit.

Luând de bază prețul de cost de la fabrica din Ilva-Mică, care a tăiat 23,56% din producția anului 1929, cheresteaua fabricată la fabrica din Vatra-Dornei, prezintă prețul de cost cel mai urcat.

Recapitulatie generală

Sumele cheltuite pentru exploatarea produselor principale și secundare în anul 1929:

I. Rășinoase:

1. Prețul de cost al lemnului rotund	lei 86.906.972
2. Cheltuieli de fabricație	43.460.000
3. Cheltuieli de încărcare	5.800.000
4. Cheltuieli cu manipularea rămășițelor	2.467.900

II. Foioase:

1. Prețul de cost al lemnului rotund	lei 9.955.477
2. Cheltuieli de fabricație	6.584.000
3. Cheltuieli de încărcare	904.375
4. Cheltuieli cu manipularea rămășițelor	324.475
	<u>Lei 156.403.199</u>

Vedem că „Regna” a avut în anul 1929 cheltuieli de exploatare a pădurilor și a fabricilor în sumă de lei 156.403.199. Pe lângă această sumă mai erau și alte cheltuieli centrale, astfel fondurile anuale necesare depășeau suma menționată mai sus. Asupra acestei chestiuni vom reveni cu ocazia analizării activității din punct de vedere dinamic și financiar.

(va urma).

Amintiri și impresii

VIRGIL ȘOTROPA

Pe când eram încă student și cu mare plăcere și multă curiozitate ceteam și ascultam tot ce privește trecutul poporului nostru, adeseori îl rugam pe tatăl meu, Alexandru Ș(otropa), perceptor de dare, să-mi povestească din cele trăite, pățite și auzite de el. Mai mult mă interesau evenimentele anilor de zbucium 1848/9, despre care însă nu prea bucuros vorbea tata, căci suferise în acel timp mari neajunsuri și chinuri sufletești. Dar dacă îmi succedea să-l pornesc pe bătrânul odată la vorbă, atunci atât mintea, cât și fantezia îmi erau satisfăcute.

Îmi aduc bine aminte, că într-o seară mi-a povestit de Avram Iancu, cu care a cercetat în același timp școalele din Cluj, și, cu toate că nu erau conșcolari, trăiau în bune raporturi, conveneau de multe ori, se plimbau și cu predilecție rezolvau împreună probleme mai grele matematice. Mi-a spus, că Iancu era foarte impulsiv, se știa însă modera și înconjura conflictele; numai într-un singur caz cu greu își putea potoli mânia, când adică auzea batjocuri și insulte la adresa poporului român și, mai ales, dacă ele proveneau din gura dascălilor maghiari.

Despărțindu-se în Cluj, tatăl meu n-a mai convenit cu Iancu decât o singură dată după anii de revoluție 1848/9, în care răstimp, în ținutul nostru, s-au petrecut următoarele întâmplări:

Năsăudul, ca sediu al comandai regimentului II grăniceresc, deja în octombrie 1848, devenise în nordul Ardealului centrul de rezistență contra intențiilor guvernului revoluționar maghiar. Tinerii de prin județele de miazănoapte alergau cu miile la Năsăud spre a jura credință împăratului și spre a se înrola în armată, cu care locotenent-colonelul Urban, energicul comandant al regimentului, avea să întreprindă acțiunea sa contra rebelilor maghiari.

Mai înainte încă, în iulie 1848, plecase din Năsăud, la ordinul șiret al guvernului maghiar, batalionul I al regimentului în frunte cu maiorul Leon Pop, spre Ungaria, pentru a fi dirijat contra sârbilor. Grănicerii noștri însă au înțeles îndată intenția ascunsă a ministerului, n-au voit să lupte contra sârbilor, pentru ceea ce au avut multe de suferit în drumul lor, bătut de-a crucișul și curmezișul țării ungurești. Cum se știe, bravura și statornicia lor au fost răsplătite în 1851 din partea împăratului cu conferirea mult amintitei *medalii de aur*.

Fiind respins în ianuarie 1849 Urban cu trupele sale peste Bistrița spre Bucovina, o coloană a revoluționarilor maghiari apucă pe Valea Someșului în sus, intră în Năsăud și dă foc institutului militar, care ruinându-se, nici nu s-a mai reclădit. Atunci au fost nimicite de foc, între altele, cele mai multe și prețioase documente istorice privitoare la trecutul ținutului nostru.

Ajungând trupele rebele în comuna Maieru, unde era preot bunicul meu Iacob Ș., într-una din zilele lunii martie un căpitan maghiar, însoțit de un locotenent și mai mulți honvezi, intră în casa parohială și provoacă pe popa să extrăda imediat pe fiul său Alexandru și pe ginerele său Florian Porcius. Tatăl meu, care tocmai absolvise teologia la Blaj, și unchiul meu Porcius, cunoscutul botanist și membru al Academiei, pe atunci învățător, stăteau în acele timpuri tulburi în Maieru, urmărind de acolo desfășurarea evenimentelor revoluționare. Se vede că au fost denunțați ca oameni periculoși, dar ei presimțind ce are să

VIRGIL ȘOTROPA

urmeze, s-au retras într-o casă de pe un deal din apropiere, numit Măgura, și de acolo observau mișcările rebelilor în sat.

La provocarea ofițerilor popa răspunde că nu știe unde sunt tinerii, care mai demult s-au depărtat de acasă. Atunci căpitanul infuriat ridicând pistolul, îl îndreaptă spre pieptul bunicului și numai intervenției locotenentului care pune mâna pe brațul superiorului său, e de a se mulțumi că n-a împușcat sălbaticul pe bătrânul preot.

Într-aceea tatăl și unchiul meu, auzind de cele ce se petrec acasă și temându-se ca nu cumva bătrânul și soția sa să fie torturați, coboară repede din deal și aleargă acasă, unde fără de nici o motivare ori vreun interogatoriu sunt deținuți, puși sub pază, iar în ziua următoare legați în fiare și escortați spre Năsăud.

Bunica mea, - pe care și Alexandru Bohățiel, fostul căpitan suprem al districtului Năsăud, mi-o pomenea adeseori ca pe o femeie înțeleaptă și rezolută, - imediat pleacă cu căruța în urma escortei, voind să-și libereze, într-un moment binevenit, copiii. Ajungând escorta în Năsăud, se opri pentru o zi, iar în ziua următoare din nou fu pusă în mișcare spre Cluj; - bătrâna preoteasă după ea. Îmi spunea tatăl meu că la fiecare popas mamă-sa trimitea ofițerilor escortei câte un galben, ca să mai ușureze soarta prizonierilor. Ofițerii primeau bucuros banul, dar robii nu simțeau nici o schimbare în bine. Din Gherla, fiind goală și de bană și de alimente, bunica adânc mâhnită trebui, în fine, să se întoarcă acasă, iar tatăl și unchiul meu, sosiți în Cluj, au fost duși de-a dreptul și întemnițați în faimosul „Felleghvar”, unde gemeau în lanțuri o mulțime de români din toate părțile țării.

Urmează zile negre cu un tratament neomenos. Ca să nu amintesc alta, numai faptul că aproape în fiecare zi toți prizonierii erau scoși să fie martori oculari la executarea câtorva soți de suferințe, trebuia să-i umple zi și noapte de groaza morții ce-i aștepta la rând și pe ei.

Nu odată îmi spunea „moșul” Porcius în anii din urmă, când mergeam la el în Rodna să-l văd ce mai face și să mai vorbim despre cele de mult trecute: „Nepoate, ce zile înfricoșate am mai petrecut noi în Felleghvar; și zău numai cu tatăl tău am avut noroc de nu ne-au împușcat maghiarii. El adică în școalele din Oșorheiu și Cluj învățase a vorbi bine ungurește și când veneau ofițeri cu soțiile să vadă pe „valahii” sălbatici prinși în celulele Felleghvar-ului, el începea să vorbească cum știa mai bine cu o cucoană, când cu vreun ofițer ori cu copiii lor, și iată într-o bună dimineață ne trezim scoși din temniță și împărțiți la lucru, el într-o cancelarie, iar eu într-un spital”.

Așa a fost, și cu asta li s-a mai ușurat traiul. Dar ei nu prea aveau încredere, și în timp liber, când puteau să convină și să vorbească neconturbați împreună, se tot sfătuiau, cum și ce să facă ca să scape cu fuga în munții Apuseni la oștile lui Iancu. Mult i-a frământat gândul ăsta, când deodată a intervenit alt fapt care le-a curmat chinurile sufletești și le-a adus pe neașteptate libertatea.

Într-o zi adică se răspândește în Cluj ca fulgerul vestea: „Jon a Muszka!” Vin muscalii! - și deodată toți, cu comandanți, cu honvezi și cu orășeni își pierd capul, și apucă care încotro. Chiar și prizonierilor nu le mai are nimeni grija, și, scăpați în fine din iad, ei pleacă veseli spre casă.

Cu un grup de someșeni pleacă și unchiul meu Porcius și, ajuns la Năsăud, el scrie imediat prietenului său Vasile Nașcu, - care atunci se afla la Cernăuți și care mai apoi a avut un rol însemnat în ținutul nostru, - următoarea scrisoare laconică și semnificativă:

Năsăud, 6 august 1849. - Frate! În fine mă aflu aici, liber din prinsoarea de 18 săptămâni. Îți poți închipui ce am trebuit să sufăr. Nu odată am simțit frica de moarte. În fine, am scăpat teafăr din ghearele leilor înfricoșați. Asemenea și ceilalți camarazi, cu excepția cumnatului Alexandru, care de altfel este achitat, dar din cauză de boală n-a putut să plece spre casă. Nu-mi este posibil să descriu în detaliu pățaniile mele aici, îmi rezerv însă să

Amintiri și impresii

să raporteze despre ele cu gura. Noutăți îți pot împărtăși numai puține. Rebelii au dovedit mare frică de trupele austriace-rusești, și Iancu cu oastea sa de peste 30.000 bărbați bine armați îi face pe clujeni să tremure de groază. În decursul iernii le-a luat maghiarilor peste 20 tunuri, și la 5.000 parte au fost prinși de el, parte au căzut. Pardon nu se dă nici unui prizonier. Fortăreața Alba-Iulia e depresurată. Ministerul este în Seghedin. Bem a dispărut. În Cluj e mare lipsă de bani. Trupele primesc soldă numai cu țărâita. Un adevărat haos. Clujul e plin plinuț de Petsovitsi¹. Dea Dumnezeu ca pacea să fie restabilită cât de în grabă. De altfel sunt sănătos. Împărtășește tuturor cunoscuților mei salutări, și anume lui Născuț, Hangea, etc. Tot așa respectele mele d-lui Pumnea². Cât de în grabă aștept răspunsul tău. Flore Mărian asemenea vă salută. Mii de salutări și sărutări de la al tău vechi și sincer prieten: Porcius, învățător.

Scurt timp după revoluție tatăl meu a convenit ocazional în Cluj cu Iancu și i-a povestit toate cele pățite împreună cu Porcius, dar mai ales cum își băteau ei capul să afle o modalitate de a fugi din mijlocul rebelilor la el în munții Apuseni. Iancu îl ascultă zâmbind și apoi îi zise: „Te vei mira, frate Alexandre, dacă îți voi spune, că mai bine ați făcut c-ați rămas în Cluj. Așa v-ați mântuit viața. Altfel, zău, nu știu cum o pățeți, căci în timpul din urmă moșii mei, după cele experiate cu Dragoș și cu mulți alți spioni, nu mai aveau încredere în nici un nădrăgar, și cum se apropia cineva îmbrăcat în haine nemțești de santinelele ori trupele noastre, îi strigau să întoarcă și, dacă nu ascultă, pușcau în el”.

Atunci s-a întâlnit și a vorbit de ultima dată tatăl meu cu Iancu.

Năsăud, august 1922³.

NĂSĂUD: Biserica Evanghelică Reformată (edificată în 1899) și Casa Parohială Evanghelică Reformată; CP art nouveau editată de Piros A. în Năsăud, circulată în 13.08.1905 (Colecția Cornel Rusan).

¹ Maghiari dinastici, priviți de conaționali ca trădători.

² Aron Pumnuț.

³ *Transilvania*, Brașov, Anul LIII, 1922, nr. 9 (septembrie), pp. 598-599.

Răsunetul graniței

Compusă de TOMA ARTENE, delegatul comunei Leșu¹

<p>Granița-i greu încercată Și acum ca altă dată Pe când Nașcu se gătia Spre Viena de mergea C-o deputăție mare Pentru-a graniței salvare.</p> <p>Acum iarăși s-a născut Măr de ceartă, ca demult, Când a trebuit luptat Contra unui magistrat, Care nu mai respecta Pe valah cu averea sa, Pân ce un bărbat voinic, Vasile Nașcu numit, Spre Viena alerga La Maria Terezia.</p> <p>Pe atunci, nu e mirare, N-a fost România Mare. Dar acum cu frații tăi Să ajungi în ceartă cu ei?</p> <p>La fântâna cea cu ceartă Cana merge pân odată. Fântâna cui e lăsată. De străbunii ce-au murit Regimentul doi numit? Dar acum rău ne doare, Când nu-i cap, vai de picioare, Stăpânii să rabde sete, Slugii să bea pe îndelete.</p> <p>Cum era vorba odată? Se zicea: Granița-i greu încercată Și câștigul averilor În mâna jidanilor. Aici ne dă de gândit</p>	<p>Un lucru mai potrivit: Și atunci, noi ca români Și al averilor stăpâni, Pe jidani să-i alungăm Și lucrări să preluăm, Să nu treacă-n alte țări Câștigul prin exploatare. Atunci Direcția s-apuca, Că singură va exploata, Având fabrici, linii, case De la Foresta rămasă. Fără gaj și datorie, Hai să faci economie.</p> <p>Dar, Simțindu-se îngreunată Cu două lucruri de odată, Nou institut și-a croit, Societatea „Regna” numit.</p> <p>Bine a fost pe la-nceput, Toate au mers pe cum au vrut. Eu-ți dau ție, tu-mi dai mie, Știe granița, nu știe. Facem prin bună-nvoială Dac-ajungem la tocmeală. Direcția ca un tată, Când își mărită o fată, Îi dă zestre, car și plug, Și plăvani de tras la plug.</p> <p>Zestre prea mare i-a dat Prin statutul aprobat. Articolul patru, cine-l știe, Care-a pus sub datorie Fabrici și linii ferate, Pe la bănci întabulate.</p> <p>Articolul cincizeci, în cât se spune Distribuiri nu-s bune,</p>
---	--

¹Săptămâna, Bistrița, Anul V, 1932, nr. 203 (11 iunie), pp. 2-3.

Răsunetul graniței

Unde-i vorba de salariu,
Simbrii multe și prea mari,
Apoi premii, tantieme
Și diurnele prea multe
Și mai mari și mai mărunte.
Dacă toate merg așa,
Cum să poți amortiza
Datoria a-ți scădea?

De doi ani, ba și mai bine,
Se strigă-n grănițerime:
Jos cu Regna, jos cu toate!
Căci așa nu se mai poate.
Las să vie altu-n loc,
Doar-or fi mai cu noroc.
Făr-a sta și-a se gândi,
Vina ori a cui o ar fi.
Unde-aud de-atâta vreme
Și de-atâtea tantieme
Și salariu așa de mare
Tot pe-a graniței spinare.

Și cum spun aceste șire,
Echou de nemulțumire
În toată granița răsună,
Grănițerii se adună
În mai multe adunări,
Cu larmă și protestări
La adresa domnilor
de la cârma-averilor.
Jos cu Avram, Aleman!
Trăiască Comșa și Gălan!
Ș-apoi domnul Tit Mălai
Fu dus pe sus cu alai,
În speranță că va face
Tot ce graniței îi place.

S-a făcut, nu s-a făcut,
Ce doream nu s-a văzut.
Și de noi ca delegați,
Toți domnii au fost rugați,
Cari de graniță se țin
Și au simțul de români,
Să nu dea concurs, putere,
La tot ce granița cere.

Lupte aprige se dă,
Regna nici că se miră,
Direcțiunea nici așa.

Vreau s-arăt în prescurtat
Acest concurs cum s-a dat.
Văd că lupta s-a-nceput,
Scopul nu l-am cunoscut.
Luptă Dan contra Avram,
Pentru noi luptă, credeam,
Luptă aprigă se da
Delegații nu știa
Ce scopuri se urmărea.
Erau scopuri personale,
De partid și buzunare,
În loc de a se lupta,
Sprijin cum vor ști să dea
Averilor moștenite,
De-a nu fi batjocorite.

Lupta se da de eroi,
De redeam că-i pentru noi,
Pân-am putut constata,
Că pe cine ce-l durea.
Mult să cauți ca să găsești,
Cu dureri grănițerești,
Că pe cine ce-l durea
Destul nu se pricepea,
Boala cum s-ar vindeca.
Și așa lupte se dau
Pân și cărți își azvârleau
Precum Dan și domn Avram
Zvârle codul comercial,
Că noroc, că nu-l lovea,
Chiar în ușă nimerea.
Toți s-au dus, s-au speriat,
De așa un rezultat.
În zadar am așteptat,
Ce-am crezut nu s-a-ntâmpat,
Pân-aproape acum un an
Domnu Victor Moldovan
De la Ministru a cerut
Chiar ce granița a vrut:
O temă mai potrivită,
Ancheta să ne trimită

Răsunetul graniței

La Regna și Regiune
Sub control a le supune.
După ce s-a constatat,
Care și cum a lucrat,
Naște harți și protestări
Între prietenii de ieri.
S-au urât, s-au dușmănit
Brânza rău s-a împuțit.
De-aici granița avea
Un profit ce-l tot dorea,
Pus pe ordinea de zi,
Punctul patru cine-l ști?
De statut modificare,
Pe baza legii-n vigoare.
Și acest punct cinstit
De graniță mult dorit,
N-a ajuns la discutare
Cât a fost ziua de mare.
Și din zori până-noptate
În treizeci și unu martie,
Din opt puncte, ce-am aflat,
Numai două-am discutat.
Tot din lipsă de unire,
De un cuget și-o simțire.

Am rămas pe unu aprilie,
Ce era ziua de mâine.
Iar să-ncepe zarvă mare,
Ș-aici domnul subprefect
Ne aduce la respect.
Și-n prezența dumnealui,
La casa județului,
Poliția n-a lăsat
Numai care-i delegat.
Și aicea am cerut
Punctul trei de-a fi trecut.
S-a pus chestia la votate
Și-am avut majoritate.

Am discutat punctul patru
Care ne-a fost rezultatul?
Jos Regna și Regiune,
C-amândouă nu sunt bune!
Regna rău ne păgubește,
Regiunea ne robește

Cu pedepse mari și grele
De pe scumpa noastr-avere.
Dacă știți cum s-a lucrat,
Cât sub Ungaria am stat,
Nouă ni se aplicară
Legea vitregă ungară.
Și acum, când am scăpat,
Nouă ni s-a aplicat
Legea din Vechiul Regat
Al pădurilor de stat,
Prea grea de executat,
Cari pe noi, stăpâni d-avere,
Ne duce să umblăm a cere.

Delictele greu ne apasă
Nici să trăim nu ne lasă.
Din pășuni și din tăiat
Mari pedepse-am îndurat.
Dacă prindeai câțiva miei,
Nu puteai plăti cu ei.
Pentru-o creangă, de-ai tăiat,
De-nchisoare n-ai scăpat.
Grănițeri cu falnic nume,
Sosit-a ora de a spune,
Că pe-aici nu se mai trece
Îmbătând cu apă rece,
Și întru cât v-am lămurit,
Statutul a fost greșit.
Și pentru a putea corege,
Ne trebuie o nouă lege,
O lege grănițerească
Pentru averea strămoșească,
Fiindcă vechiul statut
N-are valoare mai mult.
Și-acum ușa s-a deschis,
Să spunem ce-avem de zis,
Ș-un statut, o nouă lege,
Noi cu toții vom direge,
Care nu va mai lăsa
Profitori de-a mai intra.
Să știm și cum s-or alege,
Acei cari vor direge
Paza acestor averi,
Menajări și exploatări,
Și de-acum drepturi avem,

Răsunetul graniței

Să legăm pe cine vrem,
Să nu pice mai departe
Oaspeții pe neașteptate,
Să ți se bage după masă,
Parc-ar fi la ei acasă.
Vin șomeri, se fac boieri,
N-au grijă de grănițeri.
Știu că-s buni și tot primesc
Care și cum se ivesc.

Comunele grănițere
Cât pe-aici să umble-a cere.
Nu-i tangentă, dividendă,
La comune ca să vie
Măcar straja să și-l ție.
Nu-i câștig și nu-i lucrare,
Mulți nu au nici de mâncare.
Ș-a vândut vițel și vacă,
Dar de acum ce să facă?
Dus-a mălaiu din pod
Și s-a dus ovăsu tot,
Pe naftă, sare și chibrite,
Și pe alte multe câte,
Pe un preț așa de mic,

Mai aproape de nimic.
Și-n cuprinsul graniții
Nu mai ai ce auzi,
Făr strigat în gura mare:
Nu-i câștig și nu-i lucrare.
Vai de noi, ca grănițeri,
S-ajungem a fi șomeri.
Criza-i mare și e grea,
vite, oi nimeni nu-ți ia,
Cât de cât un preț să-ți dea.
Dar cu lemnu-n exploatare
Tot mai faci câte-o mișcare.
Ar fi o faptă creștinească,
Ca toți să se folosească
Din averea strămoșească.

*

* *

Am făcut, că m-a durut,
Unde văd așa tumult
Și nu cred numai ce văd
Și n-ascult numai ce-aud.
Vorbe goale, nu-i folos,
Că-s Toma necredincios.

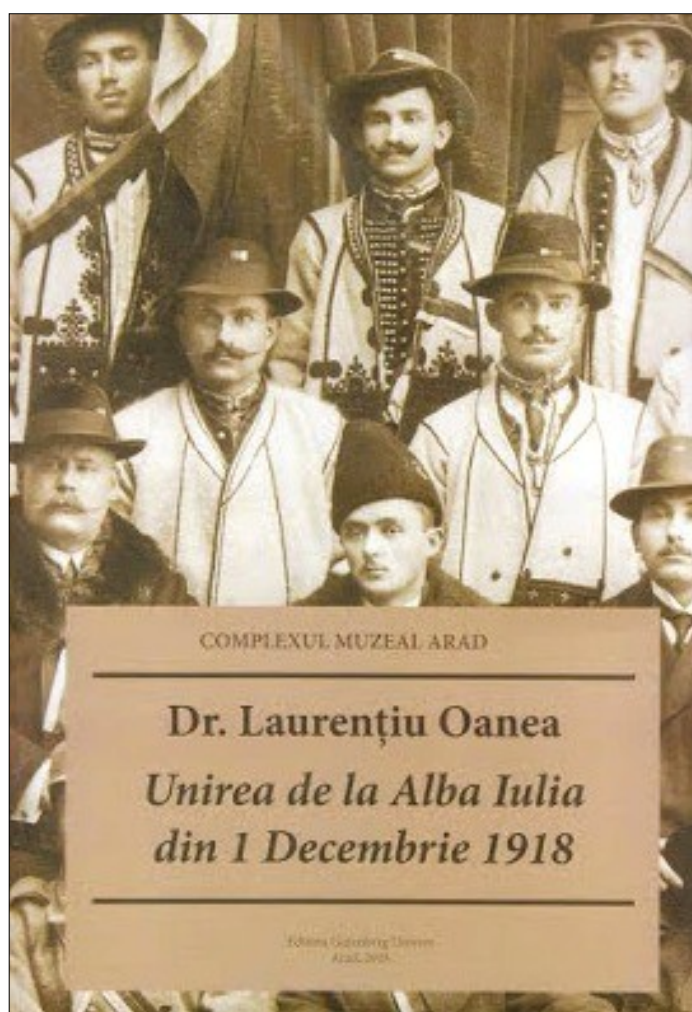

NĂSĂUD: Școala Primară de Stat din Piața Centrală
CP calorizată editată în 1917 de Kaim Mozes, la Năsăud, scrisă în 26.04.1930, dar necirculată
- Colecția Cornel Rusan -

RECENZIE

Dr. Laurențiu Oanea, *Unirea de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918*, ediție de Felicia Aneta Oarcea, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2018.

Pr. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

Personalitate importantă a evenimentelor din anul 1918 și culturii românești transilvănene, juristul dr. Laurențiu Oanea (1888-1970), născut la Sângeorz Băi și decedat la București, a fost un intelectual român (cu studii la Cluj și Budapesta) care nu a beneficiat suficient de interesul istoricilor și a cercetării contemporane. De aceea, cercetarea coordonată de doamna Felicia Aneta Oarcea de la Arad, la realizarea căreia a colaborat de asemenea istoricul sângeorzan Alexandru Dărăban, se constituie într-un frumos act de restituire istoriografică.

Faptul că demersul a văzut lumina tiparului în anul centenar îl transformă de asemenea într-un frumos tribut adus unui om care a avut un rol aparte în unirea Transilvaniei cu România, în calitate de deputat al Marii Adunări Naționale, dar și înainte de evenimentele de la Alba-Iulia.

Cunoscută peisajului cultural contemporan datorită

lucrărilor publicate anterior, precum: *Școala și societatea în comitatul Arad (1867-1918)* (Editura Gutenberg Univers, Arad, 2012), *Istoricul Dan Demșea la a 70-a aniversare* (Editura Gutenberg Univers, Arad, 2011, în colaborare cu Peter Hügel), sau a conferințelor susținute, editoarea Felicia Aneta Oarcea dovedește încă o dată capacitatea de a valorifica și interpreta un vast material arhivistic, pe care-l sintetizează și corelează cu paupera istoriografie existentă, dar și de calitățile de editor.

Segmentate în patrusprezece capitole mari, memoriile bistrițeanului pripășit pe meleaguri arădene cu privire la evenimentele din 1918, cele premergătoare lor, dar și istoricul

Pr. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

deciziilor care au schimbat istoria românească, sunt precedate de un cuvânt înainte (p. 1-24) și o prefață (p. 25-28), în cadrul cărora opera avută în vedere este încadrată în contextul mai larg al vremii, editorul reușind să vorbească despre legătura dintre personalitate și operă și să pună accentul pe dimensiunea testimonială a întregului demers editorial. În plus, ea insistă asupra suferințelor lui din comunism și a ideilor de-a dreptul profetice pe care le-a avut autorul cu privire la opera sa, oferind în același timp și informații cu privire la contextul scrierii lucrării:

"Lucrările sale nu au văzut lumina tiparului în timpul vieții sale, așa cum bine a apreciat în manuscrisul *Unirea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918* prin cuvintele: "Lucrarea nu va lua calea tiparului în timpul vieții mele, dar am presimțirea sigură, că după trecerea unei perioade de timp, fie copiii sau nepoții mei, fie instituțiile de cultură, unde voi deepune, câte un exemplar al lucrării... se vor îngriji de prelucrarea acestor lucrări, a căror popularizare va fi folosită pentru generațiile viitoare, care nu cunosc îndeajuns istoria vremurilor și a vieții neamului românesc..." Manuscrisul lui Dr. Laurențiu Oanea, *Unirea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918*, dactilografiat la București, în anul 1964, luna iunie, în timpul exilului, rămâne o dovadă a istoriei trăite de la Alba Iulia. Documentul se înscrie în patromoniul valoroaselor memorii lăsate nouă, generațiilor tinere, pentru a putea surprinde crâmpie din evenimentele Marii Uniri de la Alba-Iulia". (p 7-8).

Apoi, notele lui Laurențiu Oanea ce debutează cu prezentarea evenimentelor premergătoare Marii Adunări Naționale și apoi cu prezentarea în detaliu a acestora și detaliilor ei, dar și urmările acestui eveniment în plan intern și internațional sunt descrise în detaliu, prezentarea lor fiind presărată cu amintiri și experiențe personale. În plus, textul original, adaptat normelor gramaticale în vigoare și îmbunătățit acolo unde a cunoscut neclarități sau inadvertențe, este însoțit de note explicative și documentare, ce ajută cititorul să înțeleagă mai bine anumite aspecte privitoare la cele prezentate sau îl direcționează înspre alte surse importante și utile.

Apărută în anul 2018, când peisajul editorial românesc a cunoscut o adevărată avalanșă de texte dedicate Marii Uniri și făuritorilor ei, nu toate fiind de valoare istoriografică sau de înaltă ținută academică, lucrarea avocatului sângeorzan Laurențiu Oanea se înscrie cu cinste în rândul publicațiilor care au contribuit la marcarea într-un mod plăcut și valoros a anului centenar, readucând în atenție atât efigia, cât și moștenirea și contribuția unui mare român, fără de care destinul românesc de la finele Marelui Război ar fi putut cunoaște o altă turnură.

TRADIȚII

Dr. Artemiu Publiu Alexi – culegător de folclor

Fascioara I
San' Georgiu rom.

X

Oi drăguța mea mândruță
Ce ești dulce la guriță
Nu trimite-atâta dor
Pe gurile tuturor
Vină singur dumneata
Și-ți stâmpără inima
Că ne chinuiește tare
Mândră dorul tău cel mare
M-oi ruga la Dumnezeu
Să m-aducă în brațul tău
Fă-mă Doamne ce mi-i face
Du-mă Doamne unde-ți place
Fă-mă Doamne păsăruică
La mândruța-n ferestruică
Ca să-i cânti cu de cu seară
Dară va fi afară
Să mă ieie la ea-n poală
Dară voi scăpa de boală
La piept să mă încălzească
Dorul să mi-l potolească
Să mă stâmpăr cu dulceață
Tocmai până dimineată.

XI

Pân la mama mă aflu
De lucrăm de nu lucrăm
Draga mamii tot eram.
Eram pusă după masă
Și trandafir în fereastră
Dar de când m-am măritat
După iese mut de bărbat
Iau o rujă

Dr. Artemiu Publiu Alexi – culegător de folclor

După uşă
Trandafir mândru în cenuşă!

XII

Maică măicuţiţa mea
Când pe mine m-ai făcut
Doamne bine ți-o părut
Când m-ai văzut că-s fecior
Să-mi fi rupt un picior
Și-o mână s-o fi schilodit
Cu mine te-ai fi slujit.
Și-ai văzut tu maică bine
Că nu ti folosi de mine
Că feciorii n-au noroc
Mai bine ar fi arși în foc
Și-ai știut tu maică bine
Că feciorii n-au ticneală
Mai bine ar fi ars în pară
Nu-șce maică ți-am stricat
De-așa rău m-ai blăstămat
Cătu-n lume mi-am umblat
Nici d-un bine nu am dat
Nici de o grădină cu flori
Nici de frați, nici de surori
Făr de-o grădină cu spini
Și vai de negrii străini.
De ei e neagră lumea
Maică măicuţiţa mea
Pe unde n-am umblat și eu
N-a umblat nici tatăl meu
Dară zău nici tatăl meu.

XIII

Șapte boli ce-am bolit
De toate m-am mântuit
Numai una ce-o bolesc
N-am cap să mă mântuiesc
Nici pe lume să-mi trezesc
Cu mândra ce mă iubesc.
Iubește-mă măi copilă
Până cel ca dor de silă
Să n-apuc a zice rău
Că m-ai iubi și n-oi vrea eu
Să n-apuc a mă jura
M-ai iubi și te-oi lăsa.

Dr. Artemiu Publiu Alexi – culegător de folclor

XIV

Pe cel deal îndelungat
Merge-un car înferecat
Pe car un voinic legat.
Di-napoia carului
E mama voinicului.
Maica sa din grai grăia
Și ochii lăcrima:
- Mânați boii-ncetișor
Că-mi duceți-al meu fecior.
Feciorul din grai grăia:
- Maică măiculița mea
Când am fost eu mititel
Nu mă învățai plugărel,
Ci mă-nvățai tălhărel
Mă mânai pe la vecini
Să fur pui, să fur găini.
Le puneai pe sub covată
Și jurai cu casa tătă.
Dacă-am crescut eu mai mare
Furai oi și furai boi
Iată-te-ai că-s la nevoi!

XV

Mândră rău m-ai blăstămat
Când lacrimile-ai vărsat
Cu blăstăm mândră de foc
Să n-am parte nici noroc
Cu blăstăm mândră de pară
Să n-am în lume ticneală
Nici o cină
Cu odihnă
Nici prânzul cu voie bună
Nici gustare cu-așezare
Fără seară de preumblare.
Gustarea nu am gustat
Fără țară-n am umblat.
Da lasă, lasă, mândră lasă
Dumnezeu de sus te-a bate
Mândră pentru-a tale fapte
De te-ar bate Dumnezeu
Pentru un doruț mare-al meu.
De când de-acasă am pornit
Inimuța te-a dorit
Nimic nu mi-ai poruncit

Dr. Artemiu Publiu Alexi – culegător de folclor

Da carte ți-ar fi venit.
Carte-n patru cornurele
Scrise cu lacrimi de-a mele.
Măi cine ți-ar fi citit
De lacrimi n-ar fi zărit
Măi să vadă și să creadă
Cum mi-ai fost mândră de dragă.
De-acum de-acasă am plecat
Tu nici cum nu m-ai căutat
Că tu de m-ai fi căutat
O carte-aș fi căpătat
Și eu mândră ți-aș fi scris
Printre lacrimi de plâns
Ți-aș fi scris carte de jele
De mai ai tu dorurile
Să le bagi în sânurile.
Din gură-aș fi cuvântat
Să nu-mi trăiești cu bănat.
Lasă, lasă, mândră lasă
Că și eu-oi veni acasă
Când te-oi vede la fântână
Eu voi trece pe lângă tine.
La tine nu m-oi uita
În toată viața mea
Nici cu tine n-oi vorbi
Până-n lume voi trăi.

Fine fascioara I¹.

* Mulțumim pe această cale pentru fotografiile făcute după aceste manuscrise domnișoarei *Maria-Ilinca Lorentz* din București (artist în cadrul Filarmonicii din București, membră a Orchestrei Naționale Simfonice).

¹ Dr. Artemiu Publiu Alexi, *Poezii populare*, 1869, în Biblioteca Academiei Române București, Manuscris nr. 4302.

Una singura I-va
 Li-ai stîmpera anema
 Că me chinușee tare
 Mandra dorulu' teu celu mare
 M'oi rogo' lui' Odieu
 Le me aduca în brașu'la teu
 Tame Dîmre ce mei face
 Cume Dîmre unetî place
 Tame Dîmre, pasariu'ga
 Sa' na' așutia în ferușica
 Că sei cantu' cu de cu sera
 Dona va fi' afara
 Le me li'ce la ea în piola
 Gora voi scapa' de bola
 La pieptu se me încălzeșu
 Dorulu se mi-lu potoleșu
 Le me li'ce în așutia

Papa oftă
 Sou o rupa
 Papa usia
 Trandafiru mandru în cîmășia
 XII

Maica mîncușia mea
 Candu pre mîne m'ai facu
 Dîmre beaști-o parut
 Candu m'ai veduță că fu fecu
 Le-mi fi raptu unu petiuru
 Li-o mana se-o fi schistitu
 Cu mîne te ai fi slujitu
 Li-ai vîntu tu maica bene
 Că nu te foloz, ole mîne
 Că petiuri' m'au noroz
 Mai bene am fi arsi în focu
 Li-ai vîntu

Neci de o gradina cu flori
 Neci de o frati' neci de sorori
 Far de o gradina cu flori
 Li vai de negrii' dîmri
 Mi-a' negro lumina de ei
 Se ei e' negra lumina
 Maica mîncușia mea
 Prundu nam umbatu în eu
 Nau umbatu neci tatulu meu
 Dîmre neci tatulu meu

XIII

Șapte bôle ce am bolitu
 De tôte m'am mantuitu
 Numai ună ce-o bolușu
 Nîm capu se me mantușu

Pe ala deslu înlungatu
 charge-unu cam înferecatu
 Pe cam unu vînicu legatu
 Dîmre carulu
 E amam vîniculu
 Maica să dîm grain graia
 Li cu ochii lacrima
 - Manatu boi în cîștioru
 Că mi duceti ala mea petiuru
 Petiuru dîm grain graia
 - Maica mîncușia mea
 Candu am fostu cu mitule
 Nu me învesiai plugarelu
 Că me învesiai salharelu

XV

Mandra cu mîncușia mea
 Candu lacrimile ai scatu
 Că blastamu mandru de focu
 Le m'am parte neci necu
 Că blastamu mîndra de para
 Le nam în lumina
 Neci cîna
 Că hîma
 Neci prandiu cu vîc cîna
 Neci gustare cu spîcîna
 Fara, uro de pu umbare
 Gustare nu am gustatu
 Fara fieră ro am umbatu
 Po' lăsa lăsa, mîndra lăsa
 Odieu de susatu a bate
 Mandra pentru atale fapte
 De te am bate Odieu
 Pentru unu dorușu mîncușia mea
 Le candu de o cîna am

Cum mi-ai fostu mîndra
 De cum de acasa am plecatu
 În neci cum nu mai cantatu
 Că tu de mai fi cantatu
 De carte ar fi capatatu
 Li cu mîndra bîsi fi scrisu
 Pe cîntu lacrimile de planu
 Măsi fi verisu carte de jîle
 De mai ai tu dorușu
 Le le bîgi în sîmurele
 Dîm gura ar fi cîntatu
 Le-mi mi trasei cu banatu
 Lăsa lăsa mîndra lăsa
 Că si eu-oi veri acasa
 Candu t'oi vedu la fontane
 E voi trîie pîlăna tu

Descântec din Ardeal

Alt descântec „De dânsle”

<p>S-a luat la noi irodițele Pe toate mlădițele, Pe toate costițele, Pe toate costișele, Peste toate iedele, Peste toate coastele Descântând de „dânsle”. Irodița cea mai mare C-un pahar de-argint în poale, Ea cum a cântat, Cum a descântat, Ca cu mâna le-a luat Și le-a pus: La coate, Pălmi La pălmi, Nod La nod, Degete La degete, Unghii La unghii, Piept La piept, Spate La spate, Coaste La coaste, Pântece</p>	<p>La pântece, Mijloc La mijloc, Spinare La spinare Cruci La cruci, Buci La buci, Șolduri La șolduri, Spete La spete, Fluier La fluier, Pulpi La pulpi, Glezne La glezne, Căpută La căpută, Tălpi La tălpi, Noduri La noduri, Degete La degete, Unghii La unghii</p>
---	--

*

* *

Descântecul de la mine
 Iar de la Dumnezeu bine!

Note

Descântecul de față e cules din Ardeal, și anume din târgușorul Sân-Georgiu, în districtul Năsăudului.

Descântătoarea, înainte de a descânta, își făcea cruce postind toată ziua aceea. Iar când descânta punea mâna pe părțile care lke numește.

Sub „irodițe” nu pot alta înțelege decât pe „vrăjitori” sau descântători.

Din colecțiunea inedită Simeon Fl. Marianu¹

¹ *Foia Societății Romanismului*, București, Anul II, 1871 (mai), nr. 2-5, pp. 186-187.

Colecția Cornel Rusan

NĂSĂUD: Ruinele Școlii Militare (edificata în 1782 și incendiata în 1848/49 de către armata de insurgenți a contelui Teleki Sandor și a Generalului Josef Bem); CP editata de Editura Librăriei M. Onișor din Năsăud, necirculată (anterioară anului 1919).

Sângeorgiul-Român

Alea principală
Fő sétány — Hauptallee

**Revistă sprijinită și finanțată de:
CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CENTRUL CULTURAL „JUSTIN SOHORCA” SÂNGEORZ-BĂI**

**ISSN 2285 – 8229
ISSN-L 2285 - 8229**